

Čs. dokumentační středisko
nezávislé literatury

Referenční exemplář dílny

ERLANGEN

XI. 1988

Josef Jelínek

O B S A H

- Lumír Čivrný: Úkryt Havranů [2 - 3]
Milan Jungmann: Jubilejní silueta [4 - 8]
Zdeněk Urbánek: Druhý a třetí okamžik roku [9 - 13]
Jiří Gruša odpovídá na otázky Obsahu [14 - 14a]
- Petr Kabeš: Kámen sem plakává... [15]
Václav Havel: Příspěvek pro literární sekci [16 - 19]
~~Milan Šimečka~~ ^{Čech - Benoit} Milan Šimečka: Varšava 1987 [20 - 24]
Eva Kantůrková: Češství v "Pamětech" Václava Černého [25 - 32]
Václav Kadlec: Bázlivý hrdina Bohumil Hrabal [33 - 44]
Martin M. Šimečka: Rekonštrukcia [45 - 50]
Miroslav Červenka: Kolářův Křestný list [51 - 59]
Iva Kotrlá: Z Katalogu čtenářských záznamů [60 - 62]
Ivan Kadlečík: Plamienky /besednica/ [63 - 66]
Ivan Hoffman: Niekoľko poznámok... [67 - 69]
Ludvík Vaculík: Srpnový prosinec [70 - 72]

PROSINEC 1988

Copied from a type-written carbon copy bound
and made available by

DOKUMENTATIONSZENTRUM ZUR FÖRDERUNG DER UNAB-
HÄNGIGEN TSCHECHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.V.

for research and information purposes.

Copyright continues to be held by each indivi-
dual author and must be strictly observed.

If clarification is required, please consult
the Centre before publication of any item.

DOKUMENTATIONSZENTRUM , SCHWARZENBERG 6,
D-8533 SCHEINFELD, Tel. 09162 / 7761

O B S A H

Lumír Čivrný: Úkryt Havranů

Milan Jungmann: Jubilejní silueta

Zdeněk Urbánek: Druhý a třetí okamžik roku

Jiří Gruša odpovídá na otázky Obsahu

Petr Kabeš: Kámen sem plakává...

Václav Havel: Příspěvek pro literární sekci

Milan Šimečka: Varšava 1987

Eva Kantůrková: Češství v "Pamětech" Václava Černého

Václav Kadlec: Bázlivý hrdina Bohumil Hrabal

Martin M. Šimečka: Rekonštrukcia

Miroslav Červenka: Kolářův Křestný list

Iva Kotrlá: Z Katalogu čtenářských záznamů

Ivan Kadlečík: Plamienky /beseďnica/

Ivan Hoffman: Niekoľko poznámok...

Luďvík Vaculík: Srpnový prosinec

PROSINEC 1988

Ú K R Y T H A V R A N Ů

Jako po snořelém dřevě
 stín na kameni
 Tak jsou Nikdo
 je nezná
 Vítr odnesl i popel
 slov

Zpopelněná slova
 Sluch je neví
 Není sluch
 když je příliš mnoho slov
 zpopelněných

V nich se dobře chodí
 těm druhým
 hlučným nemordovaným
 tichošlápkům
 Jsou kalná voda
 Nezrcadlí
 Ale tažní ptáci přece píší
 stíny po zemi

Kdo může říci
 že ptáci kdysi zaslechli
 něco ze zpopelněných slov
 Dokud jim to někdo nepřepíše
 na papír na elpíčko
 nejsou to určitě ta zpopelněná slova
 co je psáno křídly ptáků

A přitom kdo ví
 co a jak říci
 za sebe za ptáky za popel
 za stín na kameni

Většinou se kdekdo pohupuje jak stéblo
 ale beze stínu
 zatímco neslyšně trvá
 stín na kameni
 jako po shořelém dřevě

Ten stín přece je
 jako řeka
 její pramen se napájí ze své delty
 živ ze své smrti

Když už je smrtí příliš mnoho
 ani se nepozoruje smrt
 Když už je příliš mnoho slov
 zpopelněných
 ani se neslyší
 ticho

Jako když^{se}/navrani
 modrým peřím
 marně snaží ukryt
 do černé noci

Sergeji Machoninovi
 k 29. prosinci 1988
 s přáním štěstí a zdraví

Lumír Č i v r n ý

V Praze 14. prosince 1988

JUBILEJNÍ SILUETA

Nedávno mi Ivan Klíma při jakési příležitosti řekl, jak rád si vzpomíná na zuřivé půtky na redakčních poradách Literárních novin, a dodal, že nejvíc se bavil, když jsme se do sebe pouštěli Sergej Machonin a já. Překvapilo mě to. Na nic takového si nevzpomínám, i když připouštím, že v zápalu debaty a ve své horkokrevnosti jsme asi nebyli zrovna distinguovaní. Má paměť ale nezachovala jediný okamžik, který by mi dovolil souhlasit s tím, že jsem se někdy se Sergejem nevěcně hádal nebo že by se on či já urazil pro nějaký nehorázný výpad. Jako by těch asi čtyřicet let, co se přátelíme, bylo bez mráčku. Ale to asi způsobuje opar nostalgie nad těmi dávnými léty. Klímův dojem a mé odlišné vzpomínky si vysvětluju tím, že to ve skutečnosti nebyly hádky o malichernosti, nýbrž názorové spory, bojovně vyhocené pře o věc, o rozhodnutí, která se dotýkala naší společné práce. Ano, svářeli jsme se do krve a z netrpělivosti jsme nebyli s to vést umírněný dialog, ale nebyla v tom špetka vzájemné nepřítelství. Vjížděli jsme si do vlasů jistě i pro leccos málo významného, jak to vyplývalo z našich rozdílných povah, ale co já vím, nikdy jsme nelitovali žádného, v prudkosti vypuštěného slova, které bychom byli rádi vzali zpátky. A co je nejdůležitější: z toho bouřlivého kvasu nakonec vždycky vykrystalizoval nějaký kloudný výsledek, který potěšil oba.

Přátelit se se Sergejem a nepřít se s ním, je něco jako psychologická kvadratura kruhu, věc nemyslitelná a neproveditelná. Sám je schopen se plně soustředit v neuvěřitelném zmatku kolem sebe, nevnímá hluk a rozruch, ale jakmile se do něčeho pustí, začne v jeho blízkém okolí všechno kypět, prosazuje svou představu tvrdohlavě a suverénně, nezná přitom bratra a nezajímá ho, zda snad nepřestřeluje. Je zapálený pro svou pravdu a tím zapaluje druhé. Poklid se s ním rozhodně nedá spojovat, k Sergejovi patří atmosféra vzrušení, nadšeného fandovství vyvolené koncepci.

Když mi jako začínajícímu překladateli - někdy před čtyřiceti lety, na což si ani nevzpomíná - vrátil mé přebásnění Blokových veršů, bral jsem jeho odmítnutí jako konečné rozhodnutí autority, proti němuž nebylo odvolání. Pak jsme spáchali nějaký ten překladatelský hřích společně, a to už jsem se dovtípil, že bude dobré občas se nedat a trvat na svém. Tehdy byl Sergej obklopen jiným přátel-

ským kroužkem než já, a teprve postupně nás společná práce sblížovala. Začalo to někdy na počátku 50. let, kdy Sergej vedl kritické oddělení Literárních novin a seskupil kolem sebe jakýsi poradní sbor externistů, který mu měl pomáhat zvládnout nezvládnutelné: kriticky hodnotit veškerou literární, výtvarnou, hudební, filmovou atd. tvorbu. Scházeli jsme se v pondělí, hodnotili minulé číslo, přinášeli své příspěvky, rozdělovali si příští úkoly. Byla to skupina z dnešního hlediska kuriózně nesourodá, senior věkem, kulturně politickými zkušenostmi i nezviklatelnými jistotami byl Jiří Hájek. Českou literaturu jsme vedle něho obhospodařovali Jan Petrmichl a já, sovětskou M. Drozda, patřil sem tuším i A. Jelínek, určitě A. J. Liehm, občas zašel i J. Raban a jistě i další.

Zkrátka jsem přešel do redakce a Sergej se stal mým nadřízeným. To slovo užívám jen z nouze, protože jiné nenacházím, on byl všechno jenom ne "šéf" využívající svého postavení. Byl tehdy rozptylován tolika jinými zájmy a povinnostmi, že své šéfování bral jako přítěž, bohémské prostředí redakce jen podporovalo jeho sklon k riskantnímu improvizování v tom, co ho nebavilo, což v daném případě byl náhodou jeho hlavní pracovní úvazek: organizovat činnost kritického oddělení. Měl denně desítky naléhavých telefonických rozhovorů v různých jazycích, přesvědčoval, vysvětloval, odmítal, žádal o odsunutí dodacího termínu nějakého překladu, úpěnlivě prosil o slíbený rukopis, urgoval vyplacení zálohy na honorář, omlouval se za dosud nesplacený dluh, komusi nadával, s kýmsi laškoval, chtěl vyměnit lístky na představení atd., atd. Když jednou volal bratra "Prosím soudruha Machonina", právě vcházející Milan Schulz zkoprněl: "On už telefonuje sám se sebou!" V té době dostal Sergej přízvisko Telefonin.

Nad příspěvky, které mu předložili jeho redaktoři, usedal důchem bůhví kde. Ale jen se začel, byl stržen svou vášní redigovat. Bezpečně rozpoznal slabiny textu, ať uměleckého, publicistického či kritického, a než ho opatřil svou kaligrafickou šifrou "sm", musely zmizet stylistické tuhosti i nedomyšlenosti. A přitom, jak byl rozptýlen, přesto sršel nápady, věděl, kdo je ten pravý autor pro týdenní fejeton či od koho získat zajímavou vzpomínku na jubilujícího spisovatele, dokázal získat pro noviny osobnosti tak slavné, že pro mne byly jaksí mimo dosah. Jenže co pamatuju, výtky na adresu kritického oddělení se periodicky opakovaly po celou dobu vycháze-

ní LN. I když to bylo v jistém smyslu oprávněné, nikdo z našich kritiků nedohlédl k pravé příčině nedostatků: nebral v úvahu myšlenkovou sterilitu, způsobenou klimatem tuhé partajní reglementace a nemožností jít "na kořen věcí" nikoli v kritice literatury, ale v kritice politiky.

I stalo se, že Sergej otrávený věčným plánováním, kontrolou plánů, výtkami nesplněných plánů, se tvrdě rozhodl z "šéfování" se vyzout a hodil oddělení na krk mně. Stal jsem se tedy jeho "nadřízeným", on mým "podřízeným". V našich vztazích se ovšem nic nezměnilo, nezlepšila se přirozeně ani práce oddělení. Já mu dál v pondělí nosil své recenze a kladl je rozechvěle na jeho stůl, čekaje, kdy konečně přijde můj "podřízený" a vynese svůj soud. Věděl jsem, že na milimetr určí, kde slova nelícují, kde jsem se sekl či něco nedotáhl. Než se ozval, nestál jsem ten den za nic. Jeho "ortely a milosti" se rozprostíraly mezi dvěma slogany. První, který jsem slyšel samozřejmě rád, užíval kdysi, v té době už nebožtík, redaktor Lidovek Josef Kolařík, a zněl: "Pane Sadílek, voni to provedli dokonale!" Druhý, zdrcující, patřil E. A. Saudkovi: "To je hluboko, hluboko pod tvou úroveň!"

A tak to přetrvávalo i potom, když jsem převzal vedení listu. Jenže tehdy už jsem psal málo, většinu času mi zabrala organizační práce a handlování s cenzurou. Proto se naše "spory" přenesly do redakčních porad, kde je zřejmě škodolibě sledoval nejen Ivan Klíma. Svou střízlivostí jsem krotil Sergejovu rozmáchlost, gejzíry nápadů, neochotu podřizovat se byrokratickým a "dohlédacím" omezením. Jeho odvážné a někdy i krkolomné návrhy nebylo totiž možné vždycky realizovat jednak pro odvázanost, jednak pro administrativní překážky, musel jsem tedy velkorysost podniků Sergejova typu hanebně zpřízmenňovat. Bytostná neschopnost "vtěsnat se" do všeobecně uznávaných, za samozřejmé považovaných norem, ve skutečnosti do tupého myšlení průměru, Sergejovi zůstala, je to neodmyslitelný rys jeho osobnosti a projevuje se ve všem, v jeho kulturních projektech i v zápase s všednodenními lapáliemi naší zbyrokratizované krajiny.

Dodnes mě udivuje, kolik práce zvládne, jeho odvaha zdolávat několik úkolů najednou, aniž kterýkoliv odbude, a bezstarostnost, s jakou si z pohledu druhých komplikuje život. Perfektnost odvedeného díla je pro něj neporušitelný příkaz. Znáám jen jednoho fanatika práce jako je on - Tondu Liehma. Ten pracuje taky, jak jsme říká-

vali, zásadně na deseti stavech, a přece nic neodflinkne. Oba dva spojuje ještě jedna vzácná schopnost, pro noviny neocenitelná: umění interviewovat. Sergej je divadelník každým coulem a dokáže se "vcítit" do druhého, uhodnout, co z dotazovaného může dostat, perfektně ho režiruje, vede tam, kde ho potřebuje mít, a provokuje i nevýrazné jedince k nadvýkonu. A jelikož zná kdekoho, tvoří jeho rozhovory soubor dosud nedoceněných, pro to že nevydaných, portrétů významných českých i zahraničních osobností nejrůznějších profesí, od herců přes básníky až k architektům.

Nevím, zda ho pámbů mívá potrestat či vyznamenat, když ho obdařil hned několika talenty. Většina z nás se nemusí rozhodovat pro životní dráhu, ta je určena dispozicí, kterou si pečlivě pěstujeme a rozvíjíme. Sergej musel volit mezi překladatelstvím, spisovatelstvím, dramaturgováním, novinářstvím, výtvarným uměním, divadlem... Že si vsadil na divadelní kritiku jako na své métier, jako na svou celoživotní radost i trápení, to asi byla spíš souhra osudových náhod. Ačkoli kdo ví.

Dramatický text ho asi lákal tím, že je to z literárního hlediska nehotový tvar. Próza, poezie a esejistika si neponechávají otevřená zadní vrátka, jimiž do nich mohl vniknout utajený smysl. Co nerozšifrujeme jako čtenáři, padá na vrub naší nedostatečnosti. Dramatický text je ze své podstaty nehotový materiál pro divadlo, teprve představením plně ožívá a odhalují se všechny jeho čtením neodhalitelné souvislosti a významy. Tato nehotovost je pro Sergeje pobídka proniknout do autorovy tvůrčí dílny, přijít na kloub řemeslnému tajemství umělecké práce. Vycítí či nějakým smyslem vytuší, kde text skřípe, kde potřebuje dotáhnout, kde si autor ulehčil práci nebo sešel z cesty, kterou si původně vytyčil, neunikne mu chyba v klenatí stavby díla. Proto je tak dobrý dramaturg a redaktor, o jehož posudky se ucházejí autoři renomovaní i nezkušení. Režisérovu jevištní fixaci textu může tedy porovnávat s tím, jak ho přečetl on. Jsem vůbec přesvědčen, že ve sféře slova má to, čemu muzikanti říkají "absolutní sluch". Ten si člověk nezíská žádným cvikem ani zkušeností, s tím se rodí. Závidím mu tuhle boží přízeň, ale jen do chvíle, než zjistím, že musel tomu či onomu říct cosi ne zrovna lichotivého. Je to úděl všech kritiků, ale ti jsou aspoň chráněni do určité míry odstupem od uraženého spisovatele, Sergej

své posudky říká dnes, kdy nemá možnost publikovat, z očí do očí nebo je píše jako soukromé dopisy. Letitá praxe ho ale přesvědčila, že aristotelská zásada "amicus Plato, sed magis amica veritas" je jediná záruka, že hořkou, ale nezbytnou pravdou přátelům pomůže. Osvědčil věrnost této zásadě zrovna nedávno i v mém případě. Od plíc mi vynadal za nepečlivosti v jednom textu, a byl v právu. Pomohl mi.

Taková je pracovní metoda Sergejova i jako divadelního kritika. Nebuduje odvážné myšlenkové koncepce, není kritikem velkorysých filozofických konstrukcí, nýbrž tou vzácně šťastnou osobností, která ví, jak se co dělá, která poslání díla nevyvozuje z pojmové analýzy, ale z rozpoznání vazeb jeho elementárních částic, vyciťuje jejich napětí či naopak rozvolněnost, a teprve pak dílo zařazuje do ideových souvislostí. Řekl bych, že je kritikem-umělcem, kritikem, kterému je umění živlem, v němž se mu uvolněně dýchá. V žádném případě není impresionista stavící na dojmech. Umění je řád a řád nad jiné neúprosný. Sergej pro to řád v díle hledá a na autorovi ho vyžaduje, což znamená, že k němu přistupuje s jasnými požadavky a s vyhraněným pojetím, které si vytříbil mnohaletou zkušeností, prohluboval je a obohacoval setkáním s novými divadelními tendencemi doma i ve světě.

Jeho neklidná duše "nezná odpočinu". Všim, co kdy psal a píše, co dělal a dělá, prosazuje pravost lidskou i uměleckou, ve všem je patrná horoucnost člověka uhranutého zázrakem umění, které k našemu údivu umocňuje i samu zázračnost života.

Milan Jungmann

Psáno pro sborník O divadle.

175

DRUHÝ A TŘETÍ OKAMŽIK ROKU

V prosinci 1933 pro Sergeje Machonina a pro Jiřího Grušu, že jsou právě v těchto dnech jeden mladší než druhý.

Ukvapil jsem se. Ale bylo to i nutné. Lidové Noviny mají uzávěrku dřív než Obsah. Chtěl-li jsem v jejich prosincovém čísle navrhnout nový druh výroční ankety, bylo třeba text dodat, než prosinec začal. Ať se už noviny neptají na nejlepší knihu, film, skladbu roku, ale na nejpriznačnější jeho chvíli a situaci. Můj poňět k tomu návrhu byl trpký a ponurý. Příslušník státní bezpečnosti se v přítomnosti svých dvou druhů a mne jako zadržného, tedy obklíčeného a bezmocného, při pohledu na roztroušenou skupinu Cikánů neubráníl osobní genetice a nedostatku rozumu i výchovy, jež ho asi ke státní bezpečnosti přivedly. Hlesl, že Hitler jich měl oddělat víc.

Protože jsem se neozval a nic proti původci toho výroku nevykonal, měl jsem to i vinou jiných ponižení za nejpriznačnější okamžik roku už skoro ukončeného. Kdo by co pěkného krom vánoc mohl čekat od prosince, když se od ledna do listopadu čálo tolik pokračujících věznění, zatčení a osobních i domovních prohlídek. To vše mimo pásmo vloupání, vražd a vysoce výnosných podvodů a úplatků. Ani tam spravedlnost ~~není~~ není na potřebné úrovni, ale to se ovšem může změnit, až se spravedlností nebude nazývat odsuzování nevinných. Špatně spím i doma, takže za čtyř ruzyňských nocí, ze tří čtvrtin bezesných, bylo o čem přemýšlet. Pak shodou okolností též za nocí na chirurgické klinice, v tom ráji mezi sestřičkami a všemi stupni a odbornými druhy lékařů.

Když jsem měl tak pěknou zkušenost s chirurgy, proč mě po několika dnech domácí rekuperace napadla jako okamžik roku ta zástupně vražedná tupost příslušníka státní bezpečnosti? Neměl jsem radši napsat ten krásný okamžik, když mi po druhé operaci bylo poměrně zle a sestřička skoro snědé pleti, možná trochu Cikánka, možná Levantinka, jistě aspoň po pradědečkovi Židovka, usedla u mne na železnou pelest a podržela mě potichu za zápěstí bezmocně položená na pokrývku. Co zmůže gesto pozor-

nosti!

Ale, krásná sestři, ~~pokradmu~~ jsem se na ni díval a v duchu se jí ptal, co byste říkala takovému příslušníkovi, kterého opustil lidský rozum, takže je aspoň pro minulá vraždění, když se v nich teď zatím pokračovat nemůže či nesmí. Sestřička odpovídala jen svou účastnou přítomností. Jak taky co mohla o mně vědět. Možná že i já jsem potenciální vrah. Celou svou podobou a jemným chvěním své psychosomatické existence mi říkala: kohokoli nemocného sem položí, tomu tu jsem pro úlevu.

Ano, existují takové lidské bytosti. A nejen na první chirurgii. Proto musím psát tenhle druhý a třetí okamžik roku. Pokud to vinou zmíněné krásné sestřičky není okamžik až třetí a čtvrtý.

1

Celý rok, nebo až do konce listopadu, zatýkali, křivě soudili a ponižovali. Až se pak ohlásil francouzský prezident dvoudenní návštěvou. Shodou okolností, pro někoho šťastnou, pro jiné méně vhodnou, to byl o v předvečer čtyřicátého výročí vyhlášení lidských práv. Charta 77 a spol. žádala o povolení manifestace. K úžasu aspoň některých byla povolena, třebaže po kompromisu. Nikoli na Václavském ani na Staroměstském náměstí, ale na Škroupově plácku na Žižkovské straně těsně před hranicí Vinohrad. Jeden z nejmělejších, Rudolf Battěk, měl o tom rozhovor v českém vysílání BBC. Byl neodolatelný. "Je to kousek od stanice metra na Jiřího náměstí. Přijímáme to." Řekl-li navíc "přijďte", nejsem si jist, ale náповěď byla zřetelná.

Bylo ode mne hloupé nejít, ale následky operací ještě trvaly. Zastoupila mě část rodiny a přátelé.

Pak jsem o té dějinné události slyšel. První oficiálně nezakázané setkání po devatenácti letech. Jaký jiný by mohl být ten nejpriznáčnější okamžik roku.

Jenže se mi zároveň vyprávělo, co se na počátku a v průběhu dělo. Hned to první a pak i to poslední v pořadu manifestace mi jistým způsobem ulevilo od pocitu viny za neúčast.

Jsem nevlastenec a protiemocionalista ve věci lidských, občanských, politických nároků a povinností nebo práv. V těch oblastech ať se mluví a jedná na úrovni soustředěného rozumu. Je asi pravda, že to v některých dobách a oblastech nejde, ale od toho jsme tu my, rozumní, abychom to zkoušeli. Na Škroupově náměstí to ještě nešlo. Aspoň tak mi to líčil Sergej a Drahuňa. Byla vyzvána Marta Kubišová, ať předzpívá hymnu. Rozumem je mi hymna, zvláště tahle, včetně slovenské, proti mysli. Jednota lidstva je buď úplná, nebo se proti hrozbě sporů a válek nedá nic dělat. Pojďme si pro společný zpěv vymyslet něco lepšího. Ale když mi to Sergej s Drahuňou vyprávěli a já o tom měl i domácí potvrzení, jako úplný kosmopolita jsem se cítil až rouhačně potěšen, že jsem na dějinné schůzce nebyl.

Jenže v osm večer pohotovému českému vysílání BBC ze zvukových záznamů tu událost sdělovalo. Martin předzpěv mě v té chvíli rozplakal.

Nevím, zda je to důsledek emocionálně osobní nebo nadosobní. Prostě se tak stalo. Marta je skvělá ve zpěvu právě i proto, jak je krásná mravně i v nejosobnějších obrysech.

Je to slyšet. Ale co s tím provedeme, Sergeji. Na základě nacionalismů se svět při životě neudrží. Ty jsi tu ječen z nejdůmyslnějších. Hleď na něco přijít.

Až to Marta bude zpívat, svět okřeje a bude mít budoucnost.

2

Takže by okamžikem roku byl můj spor s dojatým pláčem na Škroupově náměstí vinou Marty, Jvou Václavů, Ladislava Lise a Vlady čtoucí idealismy o lidských právech.

Nevím to už jistě, je to dávno, ale zdá se mi, že Voskovec a We-
rich měli v předválečném repertoáru i píseň o tom, že svět je jen
jeden, "a přece jsou dva světy". Skoro totéž říká jeden z nejenergič-
tějších prozaiků neuvěřitelně nadané a plodné generace amerických
autorů třicátých až padesátých let, Dos Passos: "Tak tedy jsou dva
národy!"

Sociální dělení, jež měl Dos Passos především na mysli, o něco
málo pominulo. Tím víc a protivněji se znásobily rozdíly smýšlení.
Už není bezprostředně zřejmé, že je třeba být na straně utlačovaných
a ponižovaných. Podle neokonservativců se mají snažit, aby se vy-
švihli a solidaritu nepotřebovali.

Ale nastávají situace, které thatcheristy a reaganisty včetně
všech jiných ideologistů a západních i východních autoritářů zcela
usvědčují z neschopnosti včas myslet. Pročto musejí být až situace
desetitisícově hrůzné!

Arménské zemětřesení. Obětí možná čtyřicet tisíc. Lidí bez pří-
střeší a bez oděvů a bez léků stonásob víc.

Na něco jsem po prvním zaslechnutí zpráv myslel. Jako kdysi
s Janem Grossmanem po zemětřesení v Alžíru. Vždycky mezi živými lid-
mi a oběťmi hrůz stojí autoritářští byrokrati. Marxismus, jakkoli
vražedné otřesy půdy nebere v počet nebo ani nechce vysvětlovat, je
proti dobročinnosti. Dělnická třída si pomůže sama. Nepotřebuje
buržoasní scucit. Grossmana i mě poslali autoritáři k čertu.

Tentokrát jsem se vracel z přátelské návštěvy u Ivana Dubského.
Je od středu těla dolů skoro úplně ochrnut. Ale předváděl mi chůzi
o dvou holích, část výcviku, který denně podstupuje při rehabilitaci
v Kladrubech. Je to nadějně. A tvory méně postižené to zahanbuje a
povzbuzuje.

Už intenzívně kolovaly zprávy o zemětřesení v Arménii. Così mimo
moc vlád, stran a individuů. Trochu i o tom jsme s Ivanem hovořili.

Abstraktně mi to hrálo v mysli. Auto jsem měl v podzemí Kotvy. Bylo třeba projít podél jednoho z vnějších sloupů té účelově i esteticky nezdařilé budovy. Nemám ten betonový květ rád. Ale ukázalo se, že řečený sloup je dutý. Vedou do jeho nitra dveře. Je to skladiště. A to už bylo zpola zaplněno řádně či méně řádně svázanými balíky obnošeného šatstva. Nápis vně vrat vyzýval dárce, ať páry bot sváží, aby se nesmyslně nerozutekly.

- Mezi pátou a šestou večer nám slíbili letadlo, říkal asi pětadvacetiletý mladý muž přijímající líp nebo hůř svázané rance.

Nikde kolem nic oficiálního. Skoro to budilo dojem, že by oficiálnost pomoc zdržela. Dobročinnost se ~~po~~ podle Marxe a Lenina nesmí. Náhle tu chlapci meze ideologie překračují a zatím nejsou zatčeni. Něco se děje.

Prý jsi mluvil se Sergejem a přál sis, Jiří, ať tady proti nouzi a nesvobodě něco konečně děláme.

Tak se o svých padesátinách dívej. Oslavujeme tvé ideje. Nejen na Škroupově náměstí. Velmi konkrétně i v těsném sousedství Kotvy.

Může se zdát, jak je zlé, že lidé teprve v krajních situacích vědí, jak je třeba jednat. Ale tím se východ od západu ani trochu neliší. Lidé jsou lidé ve svých mezích.

Za zemětřesení jejich lidskost ožívá.

Zdeněk Urbánek

141

Jiří Gruša na otázky ~~Českořákoslovenských~~

Jaká je specifická váha národnosti u člověka? Jeví se to v emigraci jinak? Mělo by to být stejné, jenže nevědomé.

Pojem národnost patří do oboru nevažitelných hodnot. Navíc utrpěl značnou škodu tím, že se smísl s "la nation", s pojmem národa jediného a nedělitelného, jak ho utvořila Francouzská revoluce, tedy s moderním nacionalismem. Odtud to byl už jen krůček k pojmu "lid" neboli k modernímu totalismu. Za tyhle ismy bych neobětoval ani milimetr Gruši, natožpak rovnou kubický centimetr, jak by si žádalo zjištění specifické váhy. Mínete-li však národností komunitu a kontinuitu rodiny, rodu a obce, je mi otázka rázem srozumitelná a mohu potvrdit, že exil z toho nic nestírá. Když jste přežili jeho první, často smrtící náraz, ozřejmuje dokonce životadárné stránky původu. Ne nadarmo se přece o původ zajímal už kádrovák, který věděl, že musí nejdřív rozrušit váš genetický kód, abyste se stal šroubkem jeho lidonároda.

Myslíte na rodiče, co z nich v sobě cítíte?

Když otec umíral, slyšel jsem to jen v telefonu, na jeho ubývajícím hlasu. To dá náhlédnout do rodinné duše zvlášť intenzívně. Tehdy jsem si uvědomil, že jsem v éře pěti či šesti režimů, které lemovaly jeho život, měl co dělat s nekorumpovatelným člověkem, ať už ideologicky či materiálně, který mi takto ušetřil jeden z nejtypičtějších literárních rituálů dvacátého století: dopis otci. Stížnost "cos mi to, starej, nadrobil". Matka, ta udělala jinou pro mě důležitou věc: když jsem se kdysi ve Dvoře Královém vracel ze školy a měl pocit, že jsem se v kopci k našemu domu vznesl, nenapadlo ji mi to vylouvat. Kdybych se měl ještě podívat do Čech, šel bych se přesvědčit, jestli ještě stojí akáty mého popovzletu.

Co považujete za znaky světovosti národa? Nemyslíte, že provincialismus většího národa je jenom větší?

Čech venku automaticky překládá a záhy zjišťuje, že se jiné jazyky některým českým slovům docela zdravě brání. Zejména angličtina, ta snáší náš biedermaierovský romantismus pojmů nejmíň. Němčina ho zase často obnažuje jako své nemanželské dítě. Světovost má v češtině příchuť čehosi žádoucího a pozitivního... je to abstraktum, může stát samostatně jako laskavost nebo radost. V angličtině byste nejspíš museli volit cosi jako "interantional reputation". Internacionální reputaci a basta. Přitom Angličan vědomky či nevědomky myslí nejprve svou vlastní reputaci. Tu ostatních měří englishlike, osmi sty lety Oxfordu třeba. V němčině by to byla "die Weltgeltung" neboli "co kdo ve světě platí". Zde už je jistá emoce, ale vychází ze subjektu, významovým slovem je "Geltung", ne "Welt". Čech zpodsatní přídatnou kvalitu, vrhá ji před sebe a vrhá se za ní. Tak by se dalo říci, že problém světovosti je v češtině obsažena už v samém slově, které ji označuje.

Ale žerty stranou, ptáte se jistě po kriteriích významu národů ve světě a pro svět. Protože jako protiklad uvádíte provinciálnost, ptáte se zároveň, kde jsou centra dnešních globálních výkonů. Opět s plus znaménkem. Neboť je i světovost zločinu, blbosti a chucpe... Čaošesku třeba. A ovšem i

provinciality. Ta vznikne, když se světovost moci spojí za účelem sebezáchovy s čímsi, co bych nazval selekční nebo eliminační profétismus... S učením, že budoucnost, si žádá vyřazení všech, kdo pochybují o její prorokované podobě. A to nemusí platit jen pro Rusko, kdysi naroubované na filosofické větry německých přemýšlitelů. Provincionalismus znamenal vždy ohraňování, vydělení, hranici. Dříve ohraňování prostorem provincie, danou přirozenými potížemi spojů. Duchovní ohraňování bývala výsledkem téhle fyzické. To se však zejména v posledních padesáti letech od základu mění. Komunikace a kompjuterizace umožňují vznik "mobilních center". Někdejší hlavní město se stále více rozvětňuje do mnoha vzájemně propojených bodů. A naopak provincionalismus je stále více produktem umělých hranic. Je sebevyděláváním, je sociální imitací - praví kdesi Broch - mentálních defektů.

Jinak se světovost států - spíše než národů - měří vcelku exaktně podle výkonů v jednotlivých oblastech lidské činnosti. Tak je například jasné, že těch asi padesát tisíc v Americe pracujících vědců, kteří se zabývají výzkumem umělé inteligence, pracuje na něčem, co radikálně promění možná už naše životy. S nimi drží krok ještě tak Japonci a někteří ze západních Evropanů. Představa kompjuterových systémů rovnocenných nadanému mozku je povznášející a tísnivá zároveň. Je to také konec toho, co se v marxistickém selekčním profétismu jmenovalo dělnická třída. Suché měřítko, kdo co umí a co kde kdo vynalézá, platí i pro boty nebo žiletky. Zde se může o světovosti celkem dobře orientovat i laik, jistě dá přednost kanadskému Baťovi před Svitem-Gottwaldov a Wilkinsonovi před Jevičkem. Vlastenec světovosti se může utěšovat, že jednou snad Baťa z resentmentu vyrabovaný Zlín zas koupí.

Prostě souhrn výkonů dává jakýs takýs obraz mezinárodní reputace. Podle mne tu má i jistou důležitost české či vůbec středo-východoevropské psaní, pokud se vyrovnávalo se "světovou" provincialitou vnucenou tomuto prostoru nositeli třídně vydělovacích vizí. Ty by se ostatně daly přirovnat ke zplodinám a ekologickému pustošení tvrdé fáze průmyslu v minulém století - a místy dodnes. Existují totiž i exhalace duchovního klima.

Docela obecně bych řekl, že "světovost" národa se měří množstvím informací - nikolik informačních klišé -, které je schopen přijmout, zpracovat a vydat. Z toho by plynulo, že podstatným rysem je tu téměř absorpční otevřenost vůči jiným. Nadnárodnost, ba dokonce a-nacionálnost.

Vyjádřete suše několika větami téma vašeho psaní.

Pokus rozumět si a tím i vůbec rozumět, údiv, že mě to činí cizincem . K stáru dokonce i fyzicky. Úžas nad časem a nad těmi dvěma nebo třemi chvilkami v něm, kdy jsme očima dvou nedohledných veličin: minulosti a budoucnosti.

Co jste vykonal od svého odjezdu a jak jste s tím spokojen?.

Ačkoli jsem v těch nyní už skoro osmi letech expatriace vydal každý rok jednu knihu - jako autor nebo vydavatel, žil jsem v provizoriu a purgatoriu, daném ztrátou češtiny. Teprve se ziskem jistého stupně dvojjazyčnosti nebo lépe: dvojjazyčného koktání, se začínají objevovat i pozitiva nového stavu. Spolu s radostí nad tím, "das Wesen ist ortlos", že tedy to podstatné se neváže na určité místo.

- - -

104

Petr Kabeš

/Kámen sem plakává, je to opuka:
proč by obraz nezaplakal? Hromadnému
dřevu zatmělo se před očima,
kdo spasí kříž
když už ne kolíbku?/

Promoklá modla rozpažených dnů
rouhat se jí předstevuje modlitbu
kde bez obrazu rám

Džungarský křeček ve veverčím kole
v ptačí kleci
v malešicích

Spirála místa
v dutých kostech cest
sen hlasu o ústech

/Láto jej uspávalo,
sima probrala. Probrany
polom, nevybraný les./

Sen hlasu o ústech
pružina místa hadí se, blýská
koleje trati kolní v lása nelidská
jak silueta živlu
Nouzové starty jehličnaté dějiny

Ve strašnicích
v ježčí kleci
svítá trilobit

Kdo spasí kříž
když už ne kolíbku
kde hledá modlu slova
pod rouškou polibku?

Vánoční hrozen vína
zrcadlí bytost nečitelnou jako zvyk

Řeč jako přigovnění
jazyk metaflóra

Proč by sem obraz neodkvétal

Václav Havel:

PŘÍSPĚVEK
PRO LITERÁRNÍ SEKCI TORONTSKÉ KONFERENCE O ČESKOSLOVENSKU

Dámy a pánové,

rád využívám poskytnuté příležitosti a srdečně vás všechny pozdravuji. Jako mnoho mých spoluobčanů se raduji z toho, že se ve světě na naši zemi nezapomíná a že i ve vzdáleném Torontu si připomínáte několik jejích letošních významných výročí. A zvláště jsem rád, že si je nepřipomínáte jen nějakou oslavou či naopak tryznou, ale prací, totiž setkáním odborníků schopných se kvalifikovaně zamyslet o obsahu a smyslu dějů, k nimž tato výročí odkazují. Nemí náhoda, ale spíš důkaz spřízněnosti, že i my zde si chceme tato výročí připomenout podobným způsobem, totiž odborným sympoziem. Pevně věřím, že aspoň někteří z vás na ně přijedou a budou nás informovat o výsledcích torontských jednání.

Do debat vaší literární sekce bych chtěl přispět jednou kratší - a proto bohužel jen obecnou - poznámkou.

Je motoricky známo, že československá literatura je už po mnoho let uměle rozdělena, a to nejen na literaturu oficiálně doma vydávanou a literaturu samizdatovou, ale i na literaturu domácí a exilovou.

Má poznámka se týká jednoho aspektu jejího domácího rozdělení.

Od doby, kdy byla naše literatura takto drasticky rozdělena, uplynulo dvacet let. To není zanedbatelná doba. Což se projevuje mimo jiné v tom, že dělicí čára už dávno nevede jen mezi těmi, kteří byli v roce 1968 či 1969 z publikované literatury vyloučeni, a těmi, kteří - ať už jakkoli - se svému vyloučení vyhnuli; tedy že už dávno tu proti sobě nestojí stále jen na jedné straně - abych jmenoval přímo symbolické postavy obou těchto táborů - Ivan Skála a na druhé straně Ludvík Vaculík. Literatura nikdy nebyla a ani dnes nemá jen záležitosti lidí od padesáti výš. Za těch dvacet let vyrostly nevyhnutelně další literární generace. Generace autorů, kteří díky svému věku neměli příležitost se v roce 1968 tak či onak projevit a kteří tedy nebyli předem předurčeni k tomu, aby se buď těšili přízni moci, anebo aby byli mocí odmítnuti. Tito mladší au-

toři - na rozdíl od nás starších - začínali působit už v takové situaci, jaká dnes je, v situaci dnešní tvrdé rozdělenosti, a měli tudíž - nezatížení takovým či onakým kontem ze situace předchozí - podstatně větší manévrovací prostor. Totiž: mohli se hned na samém začátku rozhodnout.

Což se také stalo a díky čemuž se i oni rozdělili.

Někteří hned a vědomě slevili ze svých nároků na sebe samé jen proto, aby byli přijatelní. Ti jsou, - myslím, nejméně zajímaví.

Zajímavější je druhá skupina: ti, kteří nevyužili výhody své nepoznamenanosti jen ke snadné kariéře, ale k něčemu jinému: aby zkoušeli na půdě povolené nebo tolerované literatury jít nejdál, kam to jde, i za cenu rizika, že se spálí, a posouvat tím vlastně na jejím území hranice možného. Jednou byli zakázáni, podruhé povoleni, jednou jim bylo přáno, podruhé byli odstrkovaní, nikdy však nebyli vrženi na onen seznam nepřátel vlasti, na němž se ocitlo tolik jejich starších kolegů. Jejich práce je důležitá a není ostatně nepodobná tomu, co mnozí z nás starších a dnes zakázaných dělali o deset či dvacet let dřív. Nicméně ani o této skupině tu dnes nechci mluvit; ví se o ní dobře a těší se přízni - byť různě odstupňované - jak veřejnosti, tak dokonce i dynamičtějších představitelů moci.

Chtěl bych obrátit v tuto chvíli pozornost nás všech ke skupině třetí, z jistého hlediska nejdůležitější, zároveň ale nejvíc přehlížené a opomíjené. Totiž k těm, kteří se zcela vědomě a svobodně rozhodli raději pro působení v prostoru nezávislé kultury a v samizdatu, než k nějakému zápasu na oficiálním bojišti. Tedy k těm, kteří dobrovolně vstoupili hned na začátku své literární dráhy mezi "poznámenané" /práce v samizdatu totiž většinou vede člověka rovnou na černou listinu/.

Proč to učinili? Prostě proto, že jejich názory, povaha jejich talentů, životní postoje, druh zájmů a práce a ovšem i typ jejich mravní konzistence je k tomu docela samozřejmě dovedly. Nebyli z oficiální sféry vyhnáni, prostě jen do ní odmítli vstoupit. Jejich představy o tom, co a jak je třeba psát a říkat, se do oficiálního rámce nevešly. Tito mladí autoři - a není jich málo! - jsou, smím-li se tak vyjádřit, vyvrženici z vlastního rozhodnutí. Svět samizdatu není pro ně nějakým provizoriem či náhražkou, ale zcela přirozeným prostorem jejich autentické seberealizace.

Myslím, že se na ně často zapomíná, a pokud nikoliv, že jsou bezděčně zaháněni do postavení jakýchsi věčných začátečníků a outsiderů mezi outsidersy. A to přesto, že možná právě oni představují z hlediska budoucnosti literatury tu naději, která je úběžníkem všech nadějí ostatních, protože to jsou možná právě oni, kdo tu budou jediný za pár let udržovat kontinuitu vskutku svobodného ducha.

Pro oficiální místa tito lidé samozřejmě vůbec neexistují; nepočítám-li občasný zájem policie, netěší se ani té hanlivé pozornosti, které se těšíme my. Ale ani na druhém, svobodnějším konci tohoto duchovního prostoru jako by nebyli bráni příliš vážně: už po dvacet let je naše zdejší nezávislá literatura pro kdekoho - včetně exila a vůbec zahraničí - reprezentována stále týmiž jmény /Vaculík, Klíma, Pecka, Havel a podobně/, to jest jmény těch, kteří stihli vstoupit do obecného povědomí ještě v době, kdy jim byl zpřístupněn knižtisk. Je to velmi paradoxní, ale vypadá to občas tak, jako by slávu nepublikovaného autora zaslouhoval pouze ten, kdo už někdy doma publikoval; jako by míru úctyhodnosti v samizdatu určovala míra, v jaké na něj kdysi člověk nebyl odkázán; ba jako by se symbolem vzdoru proti cenzuře mohl stát pouze ten, kdo už jednou cenzurou prošel. Zatímco ti ostatní, kteří díky svému věku a své nekompromisnosti nikdy nic tiskem nevydali, zůstávají natrvalo jaksi lehce podezřelí.

Umím si představit, co by na tyhle mé vývody mohl leckterý můj zasloužilejší kolega namítnout: ale kde jsou jejich díla? Vždyť přece nepíší tak dobře jako my! Taková námítka není ovšem de facto námítkou, ale spíš potvrzením toho, co říkám. Zcela samozřejmě totiž vychází z pochybného předpokladu, že to jsme výhradně my starší a dříve publikující, kdo může kompetentně rozhodovat o tom, co je dobré. O tom ale přece opravdu nerozhodujeme my! Literatura má svůj vlastní život; ze samé své podstaty je pluralitní; nikdo nemá v rukou univerzální klíč k jejímu definitivnímu zhodnocení /a tím méně k jejímu centrálnímu řízení/. Jednomu se samozřejmě líbí to a druhému oac; nikdo přirozeně nemůže nikoho nutit, aby se mu líbilo něco, co se mu nelíbí; nikdo ale nemůže ze svého líbení a nelíbení udělat mocenský nástroj. Říkal jsem to kdysi tiskem vydávajícím kolegům ve Svazu spisovatelů, když se jim nelíbil tiskem vydávaný časopis Tvář, a říkám to dnes - arci, že v dost jiné situaci - svým doma nepublikovaným kolegům, když jsou nevšimaví ke svým vůbec nikde nepublikovaným kolegům. A pokud by mi můj imaginární polemik

namítl, že on přece mocensky nikoho v ničem neomezuje, namítl bych zase já jemu, že přímo samozřejmě ne - k tomu ani nemá příslušné nástroje -, ale nepřímou /a spíš bezděky než vědomě/ leckdy ano: prostě tím, že se tváří, jako by ti další neexistovali. A tváříme-li se tak my, zdejší nezávislí sice, ale známí autoři, pak to má ovšem natně svůj nepominutelný - a v jistém ohledu vlastně už mocenský - důsledek: nevědí o nich ani exilová nakladatelství a časopisy, natož vydavatelské podniky zahraniční, neví o nich kritika, neberou je s přílišnou vážností ani ti, kteří jim mohou být technicky i jinak nápomocní. Přičemž tyto "neznámí ne^{publikující}" jsou začasné neznámí i proto, že jim kdysi, v jejich počátcích, leckterý z nás známějších posloužil svým postojem jako vzor na cestě nezávislosti. Nevyplyvá i z toho pro nás určitá zvláštní odpovědnost? Nemůžeme přece dost dobře tvrdit, že místo pravého básníka dnes není na knihkupeckém pultu, ale na pranýři - a zároveň mladšího kolegu, který to vzal vážně a na pranýř vylezl, mít za lehce podezřelého, protože nebyl nikdy na knihkupeckém pultu.

Možná ti mladší, o nichž tu mluvím, nestojí o mé zastání a prosadí se i bez mého přičinění. Jenomže to, co tu říkám, neříkám tu jen kvůli nim. Říkám to kvůli nám všem, kvůli literatuře jako celku, tedy i kvůli sobě. Neboť tvorba žádného z nás nebude natrvalo dobrá, bude-li se natrvalo mlčky smiřovat s možností, že - byť nepřímou a bezděky - vytěsňuje odněkud tvorbu kohokoli jiného. Čím lépe na tom díky souhře okolností kdokoli z nás je, tím by měl být - i ve vlastním zájmu - vnímavější k těm, kdo jsou na tom hůř. Smutné literární konce těch, kteří tohoto příkazu nedbají, můžeme dobře pozorovat v dnešní oficiálně vydávané literatuře. A tak dopadnout přece nechceme!

Děkuji vám za pozornost.

Varšava 1987

/Rozhovor Daniela-Cohn Bendita s Adamem Michnikiem/

5. pokračování

Další akce souvisela s dopisem, který se týkal změn v ústavě. To bylo v roce 1975. Vláda nevrhla dvě změny, které se nás zvlášť dotkly. V návrhu se objevila formulace, podle které jsou občanská práva závislá na splnění některých povinností občana vůči státu. Ten, kdo neplní svoje povinnosti, tomu nepřísluší ani občanská práva. To vše představovalo dosti zvláštní interpretaci lidských práv. A dále: povinností Poláků se mělo také stát přátelství k Sovětskému svazu. Napsali jsme tehdy protestní dopis - byl to takzvaný dopis devětapadesáti, protože ho podepsalo padesát devět osob. A tedy už bylo zastoupeno široké spektrum - katolíci a nekatolíci. My jsme to sice zorganizovali, ale podpisy přišly ve stejné míře z obou táborů - laického i katolického. To se předtím ještě nestalo. A to pak vytvořilo úplně novou situaci. Po dopise devětapadesáti byly napsány další dopisy a celý boj proti změnám v ústavě se stal záležitostí svědomí polské inteligence. Předtím se k nám nikdo zvlášť otevřeně nehlásil. Disidenti, jakými jsme byli Kuroň a já, se nezvali do domu, protože člověk přitom mohl od policie něco utřít. Pokoušeli se nás izolovat a uzvařit v opozičním ghetu. Tyhle dopisy ukázaly jasně, že nejsme izolováni. Společně jsme to všechno organizovali a společně jsme to podepsali s takovými lidmi jako Słonimski, Andrzejewski a Herbert. Tím se vytvořila psychologická situace, která nám umožnila reagovat na události v Radom tak jak jsme reagovali. Mezi inteligencí se rozšířil jistý komplex, protože tehdy v roce 1970, kdy byla prolita dělnická krev, mlčela. Já jsem tehdy sice nemlčel, ale v té době jsem byl spíše křížencem mezi dělníkem a disidentem, než intelektuálem. Tento komplex přinesl pak po událostech v Radomi a Ursusu v roce 1976 své plody. Když došlo k dělnickým demonstracím a po nich pak k represáliím, prohlásil Jacek Kuroň, že jsme už zradili dělníky jednou a že se nám to po druhé nesmí stát. Měl pravdu a my jsme se toho drželi. A tak vznikl Výbor na obranu dělníků, KOR, KOR vznikl z morálního podnětu. Pamatuji se na to, jak jsem v červenci v roce 1976 šel na proces, v němž byla vznesena obžaloba proti dělníkům z Ursusu. Slyšel jsem vynášet rozsudky a viděl jsem plakat manželky odsouzených dělníků, a přepadl mě najednou vztek. Řekl jsem si, že by to byli, kdyby tihle lidé byli ponecháni sami o sobě. A hned na to jsem začal

organizovat protestní dopis intelektuálů. Stalo se to po prvé, že se intelektuálové zastali dělníků. Jacek Kuroň napsal tehdy otevřený dopis Berlinguerovi, intelektuálové, já mezi nimi, se obrátili na intelektuály na Západě, aby se postavili za polské dělníky. Výzva byla vytištěna v *Nouvel Observateur*. Kříd na to napsali svou odpověď Heinrich Böll, Günther Grass, Ignazio Silone a jiní.

Vznikl z toho takový psychologický tlak, že se v tom muselo pokračovat. A tak vznikl KOR. To bylo v září 1976. Já jsem v Polsku tehdy nebyl. To je taková věc, která se cizincům špatně vysvětluje. V té době jsem právě dostal pas. Dostal jsem z Paříže pozvání od Jean-Paul Sartra, zašel jsem s ním na úřad a podal si žádost o pa-s. Všichni mi říkali, že jsem blázen a že nemám ani tu nejmenší šanci. Ale hloupým přeje štěstí - přišly do toho události v Radomi a vláda zřejmě usoudila, že v Paříži jí mohu uškodit méně než doma. Sně dali pas a Jacka povolali do Armády. Snažili se nás zneškodnit. Jacek mi měl velmi za zlé, že chci odjet. Pokládal to za dezerci, cožná měl pravdu. Když jsem však byl za hranicemi, dělal jsem všechno možné, abych svou cestu ospravedlnil, aby to nevypadalo jako dezerce. Předvedl jsem se na Západě jako šílenec. Nikdo, kdo se chce vrátit zpět, se nechová tak, jak jsem se choval já. Nikdo také nevěřil, že se do Polska vrátím. Rudi Dutschke mi řekl, že jsem idiot a Jiří Pelikán mi řekl, že jsem blázen.

D.: Co jsi prováděl?

A.: Dával jsem interview a vystupoval jsem na shromážděních. To se ti dostalo k uším. Předě mnou to ještě nikdo nezkusil. Když někdo veřejně vystupoval, soudilo se, že se nechce vrátit. Ten, kdo chtěl zpátky, ten si dával pozor. Já jsem se však domníval, že se musím stát živým torpédem, že musím jednat jako kani-kadze, abych vyvrátil tvrzení Jacka Kuroňe, že jsem dezertér. Mluvil jsem s lidmi z levice, zmáčkl jsem je. Když chce člověk podnikat něco proti komunistům, měl by se obrátit na antikomunistickou pravici. Já jsem si ale řekl, že když už jsem levičák, budu mluvit s lidmi s levice. Žádal jsem od nich, aby zaujali stanovisko. A tak jsem mluvil s Rudim, s Pelikánem a s Giancarlem Pajettou. A s C_FDT. A mluvil jsem taky s italskými socialisty. Tehdy jsem se seznámil s Bettinem Ceaxim. Položil jsem všem jen jedinou otázku - chtějí italští dělníci pomoci polským dělníkům nebo ne? A protože moje mentalita byla mentalitou levičáka z roku 1968, nepřišlo mi zatím s těmi lidmi mluvit. Třeba s Bruno Trentinem, to byl předseda svazu

italských kovodělníků, člen komunistické strany. V Římě jsem se setkal s Kardinálem Wyszińským a zeptal jsem se ho, zda můžu o Polsku mluvit s italskými komunisty. Odpověděl, že určitě. A tak jsem i také hovořil s italskými komunisty. Avšak i toto slyší se později ukázalo jako dosti slabé - když jsem se vrátil do Polska, podezřívali mě opozičníci mimo rámec KÖR z komunistů. Avšak i tak to bylo pro mě hojně poučné. Při pobytu na Západě jsem pochopil něco západní levici. Cítil jsem se jako příslušník levice - ale západní levice. Současně jsem totiž pochopil, že toto rozdělení nemá v Polsku žádný smysl. Že v Polsku existuje jiná a zásadnější dělení. A když se mě někdo ptal, zda je KÖR na levici nebo na pravici, měl jsem po ruce hned dvě odpovědi. Tu první jsem si vypůjčil od Bukovského a ta zněla, že nejsme ani z levého ani z pravého, ale z koncentračního tábora. Druhá odpověď pocházela od Petry Kellyové, která říkala: nejsme ani leví ani praví, jsme noví.

D.: Říkával, že jste vpředu.

A.: Řekla taky, že noví. Možná, že jsi to řekl ty, nemohu si teď vzpomenout. V každém případě tu byla tato hlavní myšlenka, že představujeme něco nového. Pochopil jsem tehdy také, že ve vztahu mezi východní a Západní Evropou existuje jistý paradox. Lidé, kteří patřili k mé generaci, ke generaci z roku 1958, mě všichni pochopili, ale nebyli schopni převzít východoevropskou pozici. Chtěli bojovat stále jen proti americkému imperialismu. Anebo byli taková jako třeba ty, Mary, - příliš oškliví na to, aby se se sebou setkali. Okromně jsem si rozuměl s lidmi, kteří přišli z východní Evropy. Například s Bukovským s Liebman, s Rudin Dutschken, s Wolfem Biermannem, který není zvlášť chytrý. Tehdy jsem si s ním rozuměl bezvadně, nevíš, jak by to dopadlo dneska.

D.: Rozumíte si dobře už jen proto, že se chováte stejně k ženám...?

A.: On přece nosí knír, kdežto já ne.

D.: Ale ne, myslím na to, jak se ne ně permanentně věšíte.

A.: Oč jde? Nemá na mém vztahu k ženám něco v pořádku. Jak to myslíš?

D.: Ale ne, to se jen tak napadlo. Když Wolfe docela rád.

A.: Já netvrdím, že ho nemá rád, dobře jsem si s ním rozuměl. On totiž ví, jaká to je, když člověka pořád sleduje policie. Totálně jsem si však nerozuměl s tehdejšími předsedou Jusos.

D.: To byl kryptokomunisto.

A.: Tak přece. Nedovedl jsem jeho postoj pochopit. On pokládal socialismus a kapitalismus za základní kategorie, kdežto mě šlo o totalitarismus a antitotalismus. Považoval mě za obhájce tehdejší koalice socialistů s liberály. Pro mě byl nejdůležitější kritický postoj k ostpolitice této koalice. Brandt tehdy neměl odvalu setkat se se mnou. Měl strach, že by to zkalilo jeho vztahy ke Gierekovi. Měl určitě pravdu, ale mně to poskytlo materiál k přemýšlení. A poučil jsem se. Protože skutečnost, že Brandt se bál setkat se se členem KOKu, ukázala, že KOR se může spoléhat jen sám na sebe a že i Poláci se mohou spoléhat jen sami na sebe, protože od té doby, co byli prodáni v Jaltě, jim nikdo není ochoten pomoci. A že mezi disidenty z východní Evropy a mezi disidenty ze západní Evropy existuje paradoxní spojení, že obě strany, vycházející z kompletně jiných podmínek, usilují o podminávání řádu, který vzešel z Jalty. Domnívám se, že jsou dvě věci, které nás spojují: zaprvé, řečeno s Che Guevarrou, pokud je svět takový, jako je, neradi bychom umřeli v posteli, a za druhé, že nechceme Jaltu.

D.: Bohužel důvody jsou velmi rozdílné. Většina západní levice chce odstranit pouze západní důsledky Jalty a nespochybňovat východní

A.: Ano, to je přesně opak toho, oč se zajímám. Tehdy jsem byl velkým stoupcem finlandizace. Ale nevrhoval jsem jen začít s finlandizací v Polsku. Jestliže má být Evropa finlandizována, pak ať se začne v Polsku. Ať se Rusové ztáhnou z Polska a ať je tam nastolen parlamentní systém namísto systému komunistického.

D.: Teď něco jako dobrovolně omezená suverenita.

A.: Ano, například. A pak bychom mohli mluvit o západní Evropě. Skoro nikdo mi nerozuměl. Giancarlo Pajetta mi vykládal, že svoboda je něco relativního a že svoboda třeba v Anglii je něco jiného než svoboda v Senegalů. A že Polsku způsobilo největší škodu jeho zaměření na Západ a že Poláci by se neměli na Západ orientovat.

D.: Dnes by to už Pajetta neřekl.

A.: A potom mi ještě zdůraznil, aby Poláci nezapomínali na to, kolik škody jim jejich orientace na Západ způsobila. Odpověděl jsem mu, že tyto škody nejsou srovnatelné s těmi, které italským komunistům způsobila jejich fixace na Sovětský svaz. Byl jsem tehdy u něho s Leszkiem Kożakowským. Řekl mi tehdy také, že seděl osm let ve fašistickém vězení. Zeptal jsem se ho, kdy to by-

lo. Řekl, že v letech 1934 - 1943. Pak mu řekl Kożakowski - to znamená, že jste ve vězení zažil pakt mezi Ribbentropem a Molotovem. A on odpověděl, že ano a že to bylo velmi těžké. Ale řekl, že i tak věřil, že jednou zvlaje rudý prapor nad Berlínem. A dnes nad Berlínem vlaje, řekl Pajetta. Na ostatním drátu, řekl jsem na to já.

Celá tato cesta byla pro mě obrovským zážitkem. Obtvláštil mě zapůsobil rozhovor s Heinrichem Böllem. Protože jako věční Poláci má jistou nechuť k Němcům. Němci udělali z Polska jeden jediný koncentrační tábor. A i když jsem rozumem chápal, že člověk by neměl být protiněmecký, citově jsem takový byl. Díky Heinrichu Böllovi jsem začal mít Němce rád. Böll mi tehdy řekl, že bude ~~mým~~ ~~ským~~ dělníkům pomáhat, jak jen se bude dát. Tak jasně a otevřeně mi to na Západě dosud nikdo neřekl. A dodržel slovo. Kdykoliv bylo zapotřebí, nikdy nás nenechal na holičkách. Když umřel, byl jsem strašně nešťastný, že jsem právě ve vězení. 2. května jsem se vrátil do Polska. Bude tomu přesně česet let. Nikdo z mých přátel na Západě nevěřil, že se mi to podaří. Ale má přátelé v Polsku tomu věřili. Den před návratem - byl jsem právě na cestě z Hamburku - mě volal telefonicky z Oxfordu Leszek Kożakowski. Řekl - ty se zítra vracíš? Jak se cítíš? Jako před prvním milováním - odpověděl jsem. Před prvním milováním? - řekl Leszek. Jaké to vlastně bylo? Nevzpomínám si.

Vrátil jsem se. Přišli přátelé, aby mě privítali. Byl to velký sběh přátel a disidentů. A intelektuálů. Ale mezi nimi bylo také množství příslušníků státní bezpečnosti. Den před mým návratem mě KOR prohlásil za svého člena. Dokud jsem byl na Západě, bylo mi milejší, že jsem nebyl považován za člena KORu, protože jsem nechtěl, aby všechno, co jsem říkal, bylo připisováno KORu. Když jsem se vrátil, bylo jasné, že jsem členem KORu. Najednou jsem se ocitl v situaci, které jsem nerozuměl. Ještě když jsem byl v Paříži, zatelefonoval mi jednou Kuroň, abych prý zorganizoval nějaký tiskařský stroj. Myslel jsem, že se zbláznil. Kde by se dalo v Polsku něco takového schovat? U něho doma nebo u mne v bytě? Prostě mu přeeskočilo. Když jsem se vrátil, nechápal jsem prostě, co se tu děje. Existovala zde skutečná legální opozice. Něco jsem už přece jen věděl, ale nešlo mi to do hlavy. Došlo k psychologické revoluci. A já jsem nechápal, co se děje.

Pokračování příště

Eva Kantůrková

Češství v "Pamětech" Václava Černého

Revoluce rozbíjejí kontinuitu a jsou z jejího narušení živý; krize, které po nich nastávají, svá vnitřní řešení zas naopak hledají v jejím objevování. My taky proti vyprázdňenosti, která nás hrozí zahltit, schraňujeme z minulosti všechno, o čem se domníváme, že je to pro nás živé. Hledání svorníků mezi dneškem a minulostí se děje i protikladně, někteří se vracejí až k habsburské monarchii a možné podunajské federaci, jiní naopak vycházejí z protirakouské revoluce a hledání míří k hodnotám První republiky a Masarykovu odkazu; v každém případě se jedná o nacházení mostů, které by pomohly sčelit, zúplnit naši duchovnost. Gestem velice rázným, až vášnivým, otevřel okna do minulosti svými "Paměti" Václav Černý, muž ctěný i nenáviděný, vzdělanec, jak sám sebe nazval, jehož duchovní memento nad námi ční. Černého adresná kritičnost, osobním pojetím vyňrocená někdy až k nesnesitelnosti, mnohé i z nás dráždí, což ale nic nemění na tom, že pod vydražďujícím a silně osobněm povrchem "Pamětí" pulzuje vidění světa, které skutečnost poplazuje a rozkrývá s otřesnou přesností. Není zde času zabývat se "Paměti" podrobněji, vybrala jsem z nich osobitost zorného úhlu Václava Černého při posuzování událostí a lidí v nich: tou osobitostí je češství.

Václav Černý se vyhraňuje i vůči různým politickým směrům, proudům nebo konfesím, politické nebo konfesijní rozdíly nemá ale za tak podstatné, aby setrval jen u nich, naopak, v uzlových momentech výkladu se od nich oprostí jako od nedostačujících, střese je z úvahy a hledisko ukotví ani bych tak neřekla v základu národním, jako až téměř kmenovém. Výraz "národní" by pro Černého hodnotící účel mohl vyznívat stále ještě ideologicky, kdežto kmenovost je Černému součástí lidského bytí. Toto kmenově-národní hledisko v Černého myšlenkovém vybavení zřetelně přežívá z minulého století, Václav Černý se také k obrozenství z té duše hlásí, o něm samotném by se dalo hovořit jako o našem posledním velkém obrození. Zděděné pojetí češství ale v Černém přerůstá, není v něm ani stín nacionalismu, ne všechno, co je české, je mu hezké, naopak, češství je v jeho výkladu nárokem, a nárokem vysokým. S tím současně se Černý zdařile vyhýbá i českému mesianismu nebo pocitu kmenové vyvolenosti, je Če-

chům soudcem přísným. Z ducha jeho pojetí češství dýchá světovost, u něj orientovaná profrancouzsky, je to vyspělý názor vypracovaný několika generacemi Karlovy univerzity, počínaje generací kritiků Hankových fals; to zejména nesmíme pominout, že do Černého duchovní genealogie patří jeho univerzitní profesoři Masaryk, Pekař a Šalda, velké kulturní trojhlaví První republiky.

Nás, všechny příslušníky kmene, dělí Černý na Čechy nebo Čecháčky. Poprvé v "Pamětech" toho dělení použije při líčení smrti Karla Čapka. Okolnosti jsou známy, po Mnichovu byl Karel Čapek hrubě napadán politickou pravicí, a neboť se mu celkově zřítíl svět, nebránil se propuknuvší nemocí. "Tisíckrát buď opakováno," napíše Černý vášnivě, "nikdy zapomenuto, že Karla Čapka usmýkali za vozem, lásky k národu' Čecháčkové." /Pláč koruny české, str.77/ Připomene přitom výrok jakéhosi vídeňského notábla, že "co Čech, to buď lokaj nebo hulvát", a pokud jde o Čecha, notábla odbude, že Čech by se mu měl čím sebevědomě bránit, dá ale notáblu zapravdu v Čecháčkovi: ten je lokajem i hulvátem zároveň. /Tamtéž./

Čecháček je v Černého popisu tvor "uhnětený z nízkosti a hrubosti, závisti a podlosti, počouchlosti, zbabělosti a - nemusí-li se už o níxtajit - i kruté a nenávistné mravní otrlosti." Vyměšuje jej každý národ, ale česká země jej "plodí v podobě téměř ďábelsky dokonalé"; je to dědictví vzpomínek na staleté cizí panství; "a kdykoliv nás strhne nová rána a dočasný pád, vždy bude v Čechách libovolné množství hřbetů nahrbených k přijetí jha a hničících hub, dušujících se láskou k vlasti a plivajících po všem, co měla nejlepšího." /Pláč, str.77/ Teorii o Čecháčkovi doplní pak Černý i v posledním díle "Paměti". "Co se jen TGM, co FXŠ navolali po evropanství, po zevropštění našeho vzdělance... Jeho pravidlem a průměrem zůstalo čecháčkovství...Náš národní život se někdy podobal spiknutí prostřednosti." /Paměti IV, str.336/ Čecháčkovství je směs "intelektuální nedochůdnosti a mravní či charakterové slabosti". "Čecháčkovství není konstantní složkou národního psychismu odjakživa...je historickou akvizicí a úhonou...Narůstá u nás pravděpodobně už od Bílé Hory a jako důsledek následujícího násilného sociálního převrstvení českého národa...Devatnácté století zná Čecháčka už plně vyvinutého...Pokaždé, když národ zažije úder, který jej přiomráčí,...zakřepčí na národním hřbitově svůj radostný kankán Čecháček, ujme se otěží, zařídí se k vládě tam, kde byl potlačen, pozavírán, vyhnán, pozutínán český charakter." /Paměti IV, str. 337-338/

V každém pro národ kritickém momentu našich nejnovějších dějin zkoumá Černý, co Čech a co Čecháček a je až kupodivu, jak tato optika vlastně velice prostá mu dovoluje vést zřetelné řezy národní ~~ixix~~ identitou a jakou dalekosáhlost vidění mu umožňuje při hodnocení činů, událostí, politických směrů, názorů, a to nejen pro dobu německé okupace, kdy viditelně běželo o národní existenci, ale i pro dobu poválečnou a dnešní. Pohled rozevřený od náhledů čistě stranických až k vysokému nároku národního bytí má tu výhodu, že Černý může na kohokoli ukázat kritickým prstem; ať stojí vpravo nebo vlevo, nahoře nebo dole; češství je tu široce zobecňujícím kritériem. A já bych ráda dokázala, že tato optika, v našich časech už neobvyklá a pociťovaná spíš jako anachronismus, může být - ovšemže při Černého vysokém myšlení - i velmi inspirativní. Taky by se mohlo zdát, že Černého dělení národa ve dnech zkoušek na "láji" a "hrdé Čechy" koresponduje s dnešními stesky na českou národní nedostatečnost, oportunistus, přizpůsobivost apd.; uvidíme ale, že toto neadresné stýskání si na českou národní povahu v nejmenším nedosahuje zásadovosti Černého výkladu.

V nejnovějších dějinách jsme prošli jako národ dvěma velkými zkouškami a Černého "Paměti" se k nim soustřeďují jako k uzlovým bodům naší nejnovější historie: v době německé okupace je to heydrichiáda a po válce jsou to tak zvaná padesátá léta, doba stalinistického teroru. Právě v souvislosti s jejich rozбором Černý formuluje vysoké pojetí pojmu češství a svůj mravní nárok na Čechy. Do středu líčení okupace rozsahem i zaujetím staví odboj, v obavě o národní bytí a u vědomí národního traumatu neváhá polemizovat i s Benešovým rozhodnutím podřídít se Michovským dohodám. Cituje z prezidentových pamětí a z líčení známého varování generálů před přijetím dohod vypíchné, že Benešovi "v uvážlivé a odmítavé odpovědi... uklouzlo prohlášení dosahu strašlivého: „Na jatky národ nepovedu - pro nějaké prázdné hrdinství.“ "Výraz prázdné hrdinství," napíše Černý, "je úděsný. Tak tedy hrdinství může být prázdné! Jenomže na jatky národ přece šel...sám se na ně dostavoval dobrovolně." /Pláč, str.75-76/ A teprve na pozadí tohoto étosu, étosu hrdinství, můžeme konstatovat ono zdánlivě prosté dělení, že Čechy byli Černému ti, kdo proti okupaci bojovali, a Čecháčky, kdo kolabovali. Přitom ale zejména pojem Čecháčka Černý během vyprávění modeluje do někdy až nečekané a rozhodně nijak snadno předpokládané podoby; v žádném případě, na rozdíl od dnešních levných kritiků národní povahy, mu

není hned kolaborantem každý dělník, který pracoval ve zbrojovce. Soudím, že i tato obezřetnost úsudku plyne z Černého češství jako převažujícího kritéria.

Konkrétní adresnost Černého kritických výpadů nese v sobě nezjednodušenost: kdo je konkrétní, může sice některou z daných osob ranit, ale vcelku musí uvažovat v celé složitosti struktury, kterou popisuje. Pro Druhou republiku Černý nešetří obdivem pro generála Eliáše, ale stejně ^{tak} čitelně setne slovem katolickou pravici, která Mnichov pocítila jsou svou politickou satisfakci. "Opásali se nejspolečnějším a nejobecnějším neštěstím našich dějin jako vyznamenáním...hrnuli se zaříditi v národním ponížení a těšit se z vlády nad hřbitovem." /Pláč, str.89/ A jak po pádu Druhé republiky teror sílí, je vytvořena "vláda 17. ledna 1941" a Reinhard Heydrich začíná v Protektorátu realizovat plán na "verknechtung" českého národa, Černý znova a znova vyděluje z národní kolektivity obraz kolaborantství, bez něhož by se okupant nemohl obejít. Vzdor budoucímu potrestání mu ale kolaborantem není "nešťastný profesor Šusta" ani Vlasta Burian, zachraňující živobytí pro celý ansámbl divadla i pro české spisovatele, nebo Václav Talich či Jan Scheinost /Pláč, str.447/, zato ale tvrdě obviní Jakuba Demla, jemuž neodpustil, že "vyplivl celý český národ a prohlásil konečně, že ho je důstojný jen národ německý" /Pláč, str.284/. Ve svém smyslu pro spravedlnost, která taky trestá, Černý nevynechá jedinou výraznější kolaborantskou figuru, z Českého slova dokonce ocituje dva celé články Fedora Soldána, komentujícího "jasné politické slovo státního tajemníka K.H.Franka" /Pláč, str.285/, zmíní i řadu jiných selhání, avšak hlavou všeho kolaborantství je mu muž vysoce postavený, zrádce své vlastní masarykovské minulosti, ministr Emanuel Moravec, pán nad protektorátní kulturou. Černý dvakrát popíše manifestaci na Václavském náměstí, kam protektorátní vláda po heydrichiádě sehnala na začátku července 1942 na dvě stě tisíc lidí, jimž Moravec v projevu "poplival mrtvé živé, slíbil jim ukrást jejich děti a vyzval Gurchika, který právě státním aktem odvolal Mnichov, aby se přišel na Václavské náměstí přesvědčit, za kým český národ skutečně jde." /Pláč, str.295/

"Obklopen kordóny policistů, na náměstí doslova prolezlém špicly a tajnými, řve do tváře desetitisíců lidí nervově zničených ještě trvajícím hromadným vražděním a disponujícím jen kapesními noži, že jimi chce být na místě roztrhán, není-li podle jejich názoru nejšlechetnějším Čechem, kterého si národ z vlastní vůle postavil

v čelo. Fraška rozměrů přímo pantagruelovských," napíše Černý, "ne-
být přitom, kam padl pohled, těch hrobů ještě otevřených..." /Pláč,
str.378/ "Nikdy," napíše, "již na masové projevy tohoto národa na
tomto místě neuvěřím." /Tamtéž./ Hněv a opovržení tedy Černý nevybí-
jí na bezbranných a bezmocných, kteří na náměstí přišli ze strachu o
život i o živobytí; on obviňuje jednak lidi vzdělané, kteří vědí, ale
nečiní, a hlavně lidi mocné, a tudíž i odpovědné. Emenuela Moravce o-
značí za prototyp Čecháčka, a to i s celým jeho protikladným životop-
isem. Hádanku obratu tohoto kolaboranta nejotlemlenějšího a nejne-
stydakějšího vyřeší Černý jednoduše: je to tajtrlík. "Čecháček niko-
li bez talentu, ale mravně absolutně nicotný." /Pláč, str.378/ Jeho
jediným mužným činem bylo, že se sám zabil.

Ve vyhrocené polemice vylíčí Černý heydrichiádu, zejména spor, zde
život jednoho tyrana stál za tolik obětí. Logika jeho dokazování má
opět přesné, výrazné kontury. Heydrich byl třetím mužem v Říši, tvůr-
cem jejího vražedného aparátu, jakožto protektor byl v Čechách sa-
mou Říší na české půdě, byl ztělesněním principu; a žádný národ se v
Evropě neodvážil něčeho podobného - zabít sám princip. Po příchodu
do Čech Heydrich prohlásil, že "tento prostor bude německý a Čech ta-
dy nemá co pohledávat". "Byl první a jediný Němec v dějinách, který se
odvážil přijít do české země, aby na české hroudě nahlas pronesl, že
česká země nezůstane domovem Čechů. Čechové ho za to zabili...Byla
to jediná možná a přípustná odpověď, neměli-li si Čechové zasloužit
osudu, který jim hrozil." /Pláč, str.349-350/ Likvidaci Heydricha má
Černý za vůbec největší výkon všeho evropského odboje proti nacismu,
nejvýznamnější partyzánský čin druhé světové války. Měl i ten význam,
že už v srpnu Velká Británie prohlásila, že při stanovení hranic ne-
bude po válce brán zřetel na Mnichovskou dohodu. /Pláč, str.348/

A jak vysokou mravní mez vede Černý mezi Čechy a Čecháčky, napoví
srovnání atentátu na Heydricha s popravou K.H. Franka. I Franka Češi
potrestali smrtí, "ale dali si ho po boji dodat od svých spojenců až
pod šibenici, obstoupili ji davem zevlounů, hystericky lačných hnus-
ného divadla...Vyskytnou se snad mezi ~~nikdy~~ statečnými diváky Frankovy
exekuce," ptá se Černý ironicky, "ještě další Čecháčkové, kteří dosud
litují, že Čechové nepočkali, až jim bude i Reinhard Heydrich dodán
z ciziny v řetězech na kladku i s klíčem od ní?" /Pláč, str.350/

Takto vypracovaný a vymezený pojem čecháčkovství Černý svým po-
divuhodným jasnozřivým způsobem použije i pro naše časy, češství je
kritériem i v posuzování poúnorových režimů. Tam, kde my máme sklon
vidět politické krize, hospodářské zaostávání či úpadek kultury, on

rovnou popíše ohrožení národního bytí. Vychází z definice stalinismu, systému, který byl do naší země uměle přenesen a násilím tu uskutečněn. Za hlavního nositele stalinismu pro první dobu porevolučního teroru Černý označil Rudolfa Slánského a jeho hodnocení této tragické postavy v politice KSČ vyvolalo i dost ostrý spor. Já sama v Černého textu - po důkladném zvážení - nečtu projev antisemitismu, Černý se může mýlit v proporcionalitě věcí, ale Slánského prožidovskou politiku líčí sice překvapivě, avšak věcně a soud nepřibarvuje etickým odsudkem, píše o něm stejně, jako by o něm psal, být Slánský Němcem nebo třeba Rusem. Vybrat generálního tajemníka za nositele stalinismu je v logice úvahy, tak stejně jako předpokládané a bohužel i dokumenty prokázané nenárodní citění, které není dané jen židovským původem; v komunistické straně byl celý proud těchto národně neuktovených lidí, inklinujících víc k Moskvě nežli do Prahy. Paradox procesu s tímto podle něj hlavním nositelem stalinismu a jeho smrt vysvětlí Černý hlavně tím, že Slánský neodhadl budoucí antisemitismus Stalinův, když se věci v Izraeli vyvinuly jinak, než jak původně pod patronací Sovětského svazu začaly. /Paměti IV, str.438-446/

Národní hledisko jistě nevyčerpává celou šíři těchto složitých i tragických událostí, pravda ale je, že díky své "vylekané" lásce k Čechům, lásce, "která nepoznala vteřinu oddechu" /IV, str.341/, popíše Černý stalinismus, Čechy ohrožující, s úžasnou silou. Není v české literatuře jiný podobný text, který by s tak údernou konkrétností, nesmiřitelnou vášní, s takovým smutkem a hněvem popsal pouňorový komunistický teror. Jako v "Pláči koruny české" Černý nevynechal tu poslední postavičku odboje, o které věděl, jen aby se jí nestala křivda zapomenutí, tak teď zas nevynechá jediný konkrétní případ, který zná, významný jako méně důležitý, neboť ani ničí utrpení nesmí být zapomenuto. A ničí vina, to samozřejmě. My, kteří vidíme tyto události příliš zblízka a nad textem IV. dílu "Paměti" nás stále ještě oslňují nepodstatná nebo ideologická jiskření, snad ani nemůžeme docenit skutečnou kvalitu a hloubku toho textu; bylo to jako by silou historické spravedlnosti, že se Václav Černý vzepjal z posledních svých fyzických a duševních sil k takovému výkonu.

Stalinismus Černý vykládá jako revoluci od začátku do konce nepoctivou; není to revoluce, kde teče krev nahobou stranách, jako tomu bylo třeba ve velké revoluci francouzské, ale byla to "pustá řezničina a podřezávání protivníka, který se nebránil a i k dalekosáhlé proměně sociálních poměrů byl dokonce svolný... Stalinismus přicházel zde s revolucí nového typu, v historii dosud nevídaného... Byla to re-

voluce tvorů neřestně fozbažených po vládě a zároveň zuřivě hájících svoje právo na nicotnost hlav a charakterů..." Tito lidé usedli "na stolci domnělé ,dějinné spravedlnosti'...jménem ideologie vypůjčené a cizí". "I tu mohli adoptovat jen z mentální lenosti a mravní malodušnosti, naprosto nikdy z duševní síly." /IV, str.422-423/ Omlouvám se za dlouhý citát, chci jenom, aby vynikla konkrétnost Černého vidění. Hle, čím charakterizuje poučorový převrat: je to "rozpoutání občanské války proti vlastnímu národu, nebránícímu se, neboť předem odzbrojenému; zničení statisíců lidských existencí, rozmetání řemesel, obchodu, průmyslu, rozkulačení našeho selství, rozeznání úřednického stavu, rozdupání liberálních profesí; vyhánění z domovů, vypovídání z měst i vesnic, přesídlování a štvání celých davů za útulkem, za prací nekonečné kilometry; žaláře, pracovní tábory, "dobrovolné" brigády; vláda závistivce, čenichala, donašeče, udavače, zákeřníka; zborcení nejpřirozenějších vztahů mezi lidmi, kteří k sobě náležejí láskou, úctou i krví, rozmlácení lidstva na drť bésnivých atomů, rozbití rodiny, výzve k dítěti, aby udávalo vlastního otce, zříkalo se ho, žádalo jemu do očí jeho smrt; zašantročení národních osudů do rukou neodpovědných zlých kluků...Luze dospělé otevřeli dokořán brány k ukájení jejích nenasytitelných pudů žravosti, ničivosti a mstivosti...Co bylo na této stalinské revoluci nejúděsnější, ...že se bez pomoci luzy nemůže obejít..., že toto spolenectví je přímo její podstatou a zákonitostí, balvanem, k němuž je tato revoluce navěky proti lidské kultuře přikována." /Paměti, IV, str.424-426/

Odtud už je jen krok k tomu, propojit stalinismus v Čechách s čecháčkovstvím a v této perspektivě zkoumat jeho strašné důsledky pro národní budoucnost. "Tento stalinismus," píše Černý, "se v Čechovi obrácel jen k tomu, co v něm odjakživa bylo, a teď po strašné demoralizaci Protektorátu zvláště a dvojnásob, namyšlené a nahlodané, poděšené a strašpytlíkové, patolízalské a bezcharakterní, ochotné poklonit se cizí síle...Apeloval v Čechovi jen na to, co v něm bylo vratké a nejisté, vnitřně neosvobozené a mravně neemancipované, svolné svěřit a odevzdat se, přilnout k někomu, poslouchat, spokojit se s věčným "nedá se nic dělat". Počítal v Čechovi jen s jeho nedůstojnou, pokryteckou a závistivou malostí, jen s Čecháčkem." /IV, str.151/ Až potud, uznávám, může posluchač, jemuž je Černého čechofilství vzdálené, namítnout, že toto je rozbor spíš psychiky určité skupiny lidí, nežli věcně střízlivý rozbor určité historické situace. Budiž. Ale promítněme si na pozadí toho všeho, co víme a uvědomíme si o

našich dnešních poměrech, a promítněme si na pozadí lidí, kteří tyto poměry ovládají, tuto Černého větu: "V přítomném Čecháčkově impériu jsou dvě věci osudně významné a obě slibují přímo úděsnou dlouhodobost jeho dominance: strašlivý úbytek na straně české charakternosti a konfluence čecháčkovství a oficiálně instalovaným principem společenské a státní moci." /IV, str.339/ Kdo by mohl popřít, že Černého zlá vidina prorůstání čecháčkovství s dnešním režimem je pravdivá?

Václav Černý zemřel ještě před výbuchem svobodomyšlné energie, ke kterému dochází v Sovětském svazu, a jeho předpovědi v knize jsou tak přiměřeně skeptické, jak přidušená byla doba, kdy knihu psal. "Čecháčkovský socialismus? K smíchu, k čemu by nad sebe jakživ mohl vyběřít hamižný, žluklý provincialismus...Budoucnost Čechů vidím velmi černě, Čechové v moci Čecháčků nemají, leč zlé vyhlídky...Jak se sebe Čecháčka setřesou? Úvaha o tom je iluzorní, platonická."/IV.str. 340/ Ke konkrétnosti tíhnoucí Černého myšlení se ale současně dobírá toho podstatného, co stalinismus zakládá, a tedy i toho, čím by jej bylo možno vyvrátit. "Odpověz mi prostě a pouze, stalinisto, jenž budeš možná jednou ochotný vzdát se toho či onoho ideologického omylu, a třebaš i všech: Trváš dál na vedoucí společenské úloze své strany a na mravnosti prostředků svěřených cílem? Paklže ano,...zůstal's úplně tím, kým's byl, chceš ze mne pro sebe svým ,liberalismem' jen vyšálit možnost svých dalších zvrhlostí..."/IV, str.438/

Kontinuita, řekla bych, je střádání sil. Nazveme možná svá východiska zcela jinak, než jak je čtete nazvána v dílech lidí, k nimž obracíme svou paměť. Aníž bych souhlasila se vším, co píše Václav Černý ve svých "Pamětech", tvrdím, že on sám je pro nás postavou svorníkovou. Jej zejména bychom měli znát a rozumět mu. I pro nás má Černého vidění Čechů a Čecháčků význam míry našich skutků. Je prosté napsat, že velikost žádného národa nebyla v jeho podřízenosti. Václava Černého jsem vybrala za příklad toho, jak úžasně těžké je být právě oním mužem, který se rozhodl nevzdat národní velikost ani v nejhorších podmínkách. Promiňte mi nadnesená slova, ale tuším, že Černého "Paměti" jsou balbínovským typem literatury a že budou, podobně jako třeba v Rusku texty Solženicynovy, národní čítankou.

Říjen 1988.

Psáno pro mezinárodní symposium "Československo '88"

BÁZLIVÝ HRDINA
BOHUMIL HRABAL

(Uvodní část rozsáhlejší studie)

Václav Kadlec

I.

Do restaurací vchází Bohumil Hrabal rozmáchlým gestem dandyho, nekompromisně protrhne membránu imaginární přechodové komory dvou světů a rázným krokem zamíří ke svému stolu. Jen tehle okamžik pochopit do důsledků - a máte jako na dlani básníka, autora dnes již bezesporu světového významu.

Bylo vyřčeno i napsáno mnoho soudů i odsudků o něm i o jeho díle. Píše i řeční se zde i tam, podnětných úvah a záblesků pochopení se však jaksi nedostává ...

Kolik je těch, kteří dokáží tolerovat jeho sice něžnou a citlivou, ale i nečůtklivou povahu? Kteří dokáží mlčet a vyčkat rošťáckého záblesku v jeho dodnes klukovských očích, kdy (po prvním, druhém pivu) protřhnou se stavičla a lze zažít nevypsitelné okamžiky příběhů, vyprávěných spatra do rachotu stolní společnosti ...

Bohumil Hrabal je v takových chvílích obrovský herec, jemuž dokonale přirostla maska postavy. Znovu a znovu litujeme, že přívaly inspirace zůstávají nezachyceny objektivně mikrofonem a jsme odkázáni jen a jen na paměť, zrána ōěravou ...

Pomine-li však šťastná konstelace (a stačí slovo nevhod nebo i jen náhodná asociace), sedí u stolu náhle starý pán, melancho-lický, uzavřený do sebe, do kruhů svých problémů, do hlučné samoty své zranitelné duše.

Je zdánlivě paradoxní, že právě tímhle hned plachým a nesmě-lym, hned agresivním a hlasným člověkem argumentují ne obě, ale všechny strany všech barikád tohoto rozklíženého světa.

Proč právě něžně lyrický básník, totálně realistický surrealist, filosof, zahleděný do časů, které se bohužel nezastavily, proč právě polyfonní osobnost Bohumila Hrabala je neustále kladena na misku vah? Snad proto, že každý systém, bez rozdílu vah, stává se citelně nervózním, je-li na doslech vyslovena pravda tak čistě a zřetelně, jako to již léta činí Bohumil Hrabal. Systémová reakce na takovou poruchu je jednoznačná: pacifikovat původce. Zpočátku korupcí, pozdvižením mezi vyvolené, později perzekucí s hrozbou likvidace, nakonec pak systémovým mlčením, mumifikací zaživa. Všechno to Bohumil Hrabal poznal, a nejednou a v různém pořadí. A právě z tohoto zorného úhlu vidím jeho život jako dávný, z principu neustále opakovaný experiment, pokus o dosažení zapovězeného - o prosté vyslovení pravdy, pravdy viděné, slyšené, hmatané i cítěné, pravdy chutnané všemi receptory vzácně citlivého ústrojí básníka ...

II.

Přijmeme-li příměr experimentu jako pracovní hypotézu pro orientaci v životě a díle člověka tak opředěného legendami a dezinformacemi, rozdělíme si problém do pěti celkem zřetelně oddělených období:

1. Příprava experimentu. (Cca do června 1949)
2. Experiment. (1949-1962)
3. Zpráva o experimentu. Analýza. (1963-1970)
4. Vyhodnocení experimentu. Syntéza. (1971-1976)
5. Vzpomínky na experiment.

Za mezníky jsem přijal klíčové životní a umělecké situace: nástup do kladenských hutí, první oficiální publikace, zákaz publikování, dokončení Příliš hlučné samoty; samozřejmě

s vědomím, že každé členění je jen relativní a má posloužit hlavně jako podpůrné lešení pro další úvahy. Stejně mohou přijít vhod i lapidární (a tudíž nepřesné) charakteristiky jednotlivých období: básník - pábítel - prozaik - filosof - kronikář. Zdůrazňuji, že tato slova jsou víc hesly než postížením situace a že je třeba chápat je nikoli jako změny stavu, ale jako dosažení dalšího vývojového stupně, v němž zůstávají bezesbýtku zachovány hodnoty předchozí. Tak heslo kronikář, pocíťované často až pejorativně, stává se završením celého díla, bodem, o němž většina autorů může jen snít. Kronikář vydává ze sebe vše nejlepší a činí tak formou, která má původ v celém předchozím díle. Cyklus SVATBY V DOMĚ, zatím třídílný, má v sobě jak notu lyrickou, tak notný kus pábítelství, je perfektní prózou a vyjadřuje zatím nejpřesněji autorův filosofický postoj. Jako celek je dokumentem značné historické ceny. A připomeňme hned na tomto místě: Svérázný stav světa a pohodlnost překladatelů způsobily, že ve světě jsou neustále vyzdviho- vány PRODUKY, díl třetí, pikantně politizovaný rokem '68, dílo bezpochyby výrazné, nicméně v kontextu trilogie stojící ve stínu dílu druhého (VITA NUOVA), který je doslova časovanou literární pumou, jejíž výbuch lze teprve očekávat ...

III.

Nežli pokročíme dále, vyrovnáme se ještě s otázkou původnosti publikovaných textů. Konkrétní textace, předkládaná nakladatelskými domy čtenářům, je (patrně vždy a všude) výsledkem interakce autocenzury, cenzury, redakční (z)vůle a chybných výkonů.

V některých případech (a Bohumil Hrabal právě takový je) je značně

problematické dobrat se jednotného postupu při interpretaci pojmu "poslední autorova ruka".

Tak básně z prvního období nepodléhaly cenzuře vůbec a vliv autocenzurní snahy po publikování není prokazatelný. Nalezené originály jsou samozřejmě zatíženy množstvím technických chyb (překlepy, omyly, chybná interpunkce), jejich odstranění však je nashodě a neporuší nikterak obsah sdělení. V ROUPATECH (1970) jsou některé převedeny do prózy, domnívám se, že ke škodě věci.

Texty z druhého období se dochovaly jen v torzech. Přesto dokladují přesvědčivě, že autor, veden jak snahou dílo vylepšit, tak touhou po zveřejnění, texty neustále přepracovával, stříhal, kombinoval ap. Výsledky nejsou jednocznačné a bude jim věnována zvláštní kapitola.

Od první oficiální publikace (PERLIČKA NA DNĚ (1963)) lze doložit četné redakční zásahy. Vedle zbudělé pruderity vedla ruku redaktorů (bohužel) i péče o jazyk, třebaže ne v té míře, jako jejich dnešní kolegy. Problémy "politické" jsou setrvalým jevem, dnes jako tehdy. Přesto si myslím, že publikace třetího období lze kodifikovat jako "původní znění" a případné nálezy kontradiktorických rukopisů považovat (a zveřejňovat) jako různočtení.

Situace počátku sedmdesátých let je přehledná: samizdaty se necenzurují. Je mnoho chybných výkonů písařek, ale lze se vždy dobrat skutečně původního znění. Je třeba také vzít v úvahu, že konečnou úpravu textu Bohumil Hrabal zpravidla přenechává osvědčeným přátelům-redaktorům, poslední ruka tedy většinou není autorova a autorizace textu je čistě formální.

Od okamžiku systémového smíru (považuji za něj nikoli do omrzení připomínané "prohlášení" v TVORBĚ, ale dokončení PŘILÍŠ HLUČNÉ SAMOTY (červenec 1976)) dějí se vydávání i v hodnocení Hrabalova díla věci nevídané. Část, ani největší, ani nejpodstatnější, vyšla, velmi často okleštěně a prakticky zásadně přepracovaně, v případě KLUBŮ POEZIE (1981) vyloženě pokřiveně. Zbytek zůstává v trezorech úhlavních nakladatelství a čtou si v něm snad jen žáby na prameni. Glasnost neglasnost, přestavba nepřestavba ...

Hovořit za této situace o odvaze či zbabělosti je pochybné, s přihlédnutím k obecné devalvaci morálních kritérií pak vysloveně scestné. Bohumil Hrabal každou novou knihu skutečně a bez předstírání prožívá s hrůznými předtuchami, hyne obavou ze zásahu v poslední chvíli, zmírám představou následků ... ale to přece není zbabělost, to je jen normální reakce na třeskutost textu. V okamžiku psaní, v těch tvořivých hodinách u psacího stroje, nezná žádná omezení, zapisuje myšlenky tak, jak mu přicházejí a jak je cítí. To není odvaha, to je dar (patrně danajský), dar přímé a jasné mluvy bez kalkulací. Kategorické termíny odvaha-zbabělost nemají v této souvislosti konkrétní smysl.

Mohu doložit mnoha prvopisy absolutní upřímnost, přímost a nekompromisnost Bohumila Hrabala. Všechno ostatní je, cituji, "chrastítka pro batolata". A ještě citát: "Kdo chce, vždycky si původní text najde." Bez výhrad podepisuji.

V posledních dvaceti letech postupuje Bohumil Hrabal podle mého názoru jediným morálně bezúhonným způsobem, který naše společnost (morálku bagatelizující s feudální nadutostí) vůbec

připouští. Má jasnou prioritu hodnot, a tou nejvyšší je vždy čtenář. Zdůrazňuji: český čtenář. Každé dílo přivede do konečného tvaru pokud možno bez zábran, nechá pořídit čistopis, který pak na požádání poskytuje nakladateli či překladateli. Necítí potřebu rozlišovat tu či jinozemsko, samizdat či státní podnik, a proč taky? Hlavní je, aby se kniha dostala ke čtenářům, teprve tak je literární úsilí realizováno. Ústupky? Proč ne? Vždyť čím víc čtenářů, tím úspěšnější realizace. A je snad důležité, že místo presidenta Masaryka musí zemřít nymburský starosta (a místo ve smutku jede mu do PRAHY na pohřeb!)? Jistěže ne. Naopak, bylo by nemorální (a dementní) vyžadovat od autora zachování "čistoty" textu i za cenu nepublikování. Bylo by to stejně nemorální (a dementní) jako požadavky nakladatelů na úpravy výsostného textu. A dávat do souvislosti vydávání Hrabala s vydáním jiných autorů, dokonce je morálně podmiňovat a klást zvenčí etické imperativy, to je myslím už vysloveně úchylné.

Bohumil Hrabal, spisovatel v likvidaci, zkoncentroval všechny síly a vytvořil v atmosféře nepublikovatelnosti své vrcholná díla. Bohumil Hrabal, spisovatel omilostněný (a zdůrazňuji, že ne z vlastní iniciativy!), stal se navíc kronikářem epochy. Může být něco víc? Těžko. "Nebesa byla usmířena."

Co, a do jaké míry zkresleně, u nás vyšlo, to je věc svědomí nakladatelů. Ani jedna vydaná kniha se neprohřešila proti duchu autora a všechny převýšily běžnou produkci nakladatelství. Otázka původního znění je otázkou pro literární kritiku, až nějaká v této zemi bude. Klást otázku, je-li Bohumil Hrabal hrdina či člověk bázlivý, znamená odvádět pozornost irelevantním

směrem. Bohumil Hrabal zůstal věrný sám sobě a hlavně svým čtenářům a svému dílu - a to je podstatné, neboť jde o dílo světové.

IV.

Bohumil Hrabal navštěvoval Masarykovu obecnou školu v Nymburce (1920-1925), české státní gymnasium v Brně (1925-1926), státní reálku v Nymburce (1926-1934) a státní reálné gymnasium v Českém Brodě (1934-1935). Úsilí pedagogů nezanechalo hlubších následků, výsledky byly nevalné, propadal často a z více předmětů, jazyk československý nevyjímaje. Teprve následné soukromé studium latiny a zejména právnické fakulta UK (1935-1939) jsou pro tento příběh podstatné.

Pětadvacetiletý mladík, který teprve na vysoké škole objevuje literaturu a filosofii, samozřejmě nechystá žádný experiment. Chodí podél Labe s přáteli a krásnými slečnami, píše reflexivní lyriku, navštěvuje fotbalové klání Polabanu Nymburk, objevuje výtvarné umění a surrealismus. Pečlivě si čistí boty, žehlí nejen puky u kalhot, ale i bankovky do peněženky. Život běží normálně a přirozeně, třebaže s drsným poryvem války.

Po uzavření vysokých škol nastupuje JUC. Hrabal u notáře JUDr. Josefa Možuty v Nymburce jako úředník, následuje půl roku na Eckertově obchodní škole v Praze; od února do srpna 1941 je skladníkem spotřebního a výrobního družstva železničních zaměstnanců v Nymburce, dále pak železničním dělníkem a nakonec výpravčím v Kostomlatech. Vysokoškolská studia dokončuje poválečnou promoci (22.3.1946). 16. září 1946 zahajuje roční kariéru pojišťovacího agenta u Živnostenského starobního

a invalidního fondu v Praze. Od 9. září 1947 je již obchodním cestujícím firmy H.K.Klofanda (Praha I., Platýz), po roce 1948 pracuje jako likvidátor téže firmy a konečně někdy v červnu 1949 je delegován jako brigádník za Obchodní domy, Praha II., Vodičkova 17, do Spojených oceláren, n.p. Kladno.

Literární tvorba prvního období se zachovala jen nahodile. Vesměs jde o reflexivní lyriku adekvátní věku a době. Z korespondence s přítelem Karlem Maryskem zaznívají kritické rozborů básní i utkání Polabanu Nymburk. Oběma básníkům je blízký dadaismus, recese. Aplikují surrealismus na nymburskou živnou půdu. Tu a tam skřípne existenční starost.

Pestrý seznam válečných a poválečných zaměstnání je produkován patrně víc dobou než vědomou volbou, třebaže i ta hraje jistou roli. Všechna povolání Bohumil Hrabal později zúročí ve svých povídkách, ale cílevědomá potřeba sbírat empirický životní materiál nebyla patrně ještě dominantní.

Část poezie z této doby, zejména cyklus KOLEKCE NEMÍ. MATHIAS, dokumentuje přirozenou inklinaci k zápisu rozhovorů, situací, příběhů. Tyto básně jsou lyrickými reportážemi surrealistického stříhu. Zachovaly se též zápisy snů (z r. 1944) a několik prozaických pokusů.

Celkově postrádá tvorba třicetiletého básníka rozhodující impuls, úder, který vychýlí dráhu jiným, novým směrem. Ale vše je již připraveno. Zmatek poválečný přešel ve zmatek pouťorový, zmatek v hlavě nutí neustále myslet na změnu. (Ani v této vypjaté politické době nebyl Bohumil Hrabal člověk politický, za zmínku ovšem stojí jeho krátké předúnorové "korespondenční" členství v KSČ.) Tíhu všech zmatků dovršuje

zmatek citový, takže, citují: "... když básník ze stovky účtů dával dohromady jeden účet, když uslyšel, jak kdosi tam přednáší výzvu na brigádu do kladenských hutí, nebylo divu, že se přihlásil ..."

V.

Započal experiment, jehož výsledkem je dílo, kterým byl vývoj literatury posunut zase o kus vpřed. Proč započal právě v této chvíli? Krom důvodů uvedených v předchozí kapitole, pohovořme o dalších:

Především: Mladý muž, velmi pohledný, jak dokládají dobové fotografie v rodinném albu, JUDr. z dobré rodiny ..., opouští rodné město, matku, domov, přestřihuje pupeční šňůru a odchází bydlet do provizorních příbytků v Praze, nejprve do Jáchymovy ulice na Starém Městě, později do Libně (Na hrázi 24). Jde pracovat manuálně - tato "léčba šokem" vyžadovala jednak odvahu a hlavně mimořádně pevné vědomí cíle. Teprve formulujeme-li cíle, můžeme experimentovat.

Dále: Doposud nevýrazné "básninky", jak tehdejší tvorbu později sám nazve, začínají ztrácet lyrickou mlhavost a tíhnou víc a víc k realitě. Básník začíná psát prózu blížící se dokumentu. Především tento znatelný zlom v tvorbě je mi jevovým dokladem počátku experimentu.

A konečně: V Praze se Bohumil Hrabal setkává s mnoha osobnostmi, které formují jeho tvůrčí životní postoje a názory - namátkou: Emanuel Frynta, Jiří Kolář, Jiří Weil, Josef Hiršal ... A především Zbyněk Fišer (Egon Bondy) a Vladimír Boudník.

Dosud nalezené strojopisy druhého období lze s jistotou dávkou spekulace seřadit takto:

- 1949 Kain
 Lichoběžník číslo dvě
 Dům, který se osvěžoval bleskem
 Filipojakubský den
 Farizejové a zákonníci
 Nelze utéci
 Wantochova slavná legenda
 Utrpení starého Werthera
 Mrtvomst
- 1950 Bambino di Fraga
 Akademická kantáta
 Krásná Poldi
 Barvotisky
- 1951 Amor a Psyché
 Rituální vraždy
 Schizofrenické evangelium
 Poema laureáta srpnové noci
 Měsíc září
 Exposé panu ministru informací
- 1952 Co je poesie?
 Lednová povídka
 Úncrová povídka
 Exploze Gabriel
 Made in Tschechoslovakia
 Blitzkrieg
 Jarmilka

Smrt chlupatýma krajkama ...

Protokol aneb Příspěvek k renesanci

Trať č. 23a

Symposion

Experiment, nahlížen zvnějšku, zdá se být přehledný. Denně dřina, několik ukradených hodin psaní, mnoho jásavých hodin popíjení piva, diskusí, čtení nových textů ... Noví a noví kamarádi, nové a nové impulsy. Postupně si mnozí uvědomují velikost Hrabalova talentu, po Jarmilce v kroužku přátel definitivně vítězí ...

V červenci 1952 utrpěl Bohumil Hrabal těžký úraz ("prasklá lebka", komentuje to lakonicky v osobním přehledu důležitých životních událostí), následuje rok léčení a poté rehabilitace.

Od 8. října 1954 do 16. února 1959 pracuje ve Sběrných surovinách. To už je jméno Bohumil Hrabal v zasvěcených kruzích známé, tu a tam docházejí do Spálené ulice obdivovatelé navštívit autora, jehož povídky je možné číst jen ve strojo-pisech. R. 1956 vydává Spolek bibliofilů HOVORY LIDÍ. Podařilo se prosadit pouze dvě krátké povídky (Večerní Praha - později vydáváno pod titulem Večerní kurs - a Setkání),

snaha o publikování Jarmilky nevyšla. Autor získává půlroční stipendium Literárního fondu, pracuje pouze na půl úvazku a píše. Je připraveno vydání knihy SKŘIVÁNEK NA NITI (1959), po korekturách je však titul zakázán. Je třeba ještě 4 roky čekat.

Od 18. února 1959 do 31. prosince 1961 pracuje (v té době již ženatý) Bohumil Hrabal jako kulistač v divadle S.K. Neumanna (Sportovní klub Neumann, šte zkratku básník ...).

Pokračuje slavná doba "svateb v domě", život je jeden veliký happening. Šuplík se plní dalšími a dalšími příběhy, autor stříhá, přepisuje, upravuje ...

Konečně vychází FERLIČKA NA DNE (1963). Načešel čas vydat zprávu o průběhu experimentu.

/pokračování příště/

7.12.1988

(Psáno pro sborník k 75. narozeninám BH)

213

MARTIN M. TIMECKA

R E K O N Š T R U K C I A

Chvíľu som váhal, či podpíšem a vezmem do rúk úradnú obálku, ktorú mi strkala okienkom dievčina na pošte, ale ako by som jej vysvetlil svoju neslušnú zaťatnosť? Pozvali ma teda na vojenské cvičenie a bude dúfam kratšie ako trest, ktorý by ma stihol za jeho odmietnutie.

Kasárne vyzerali trochu ako esada amerických pionierov, prízemné, drevené budy medzi borovicami, až kým mi do dávno necvičeného oka neudrel nápis zaliaty v betónovej kocke: "...a nasadím aj svoj život za dosiahnutie víťazstva..." Uf, túto prísahu som pred desiatimi rokmi stvrdil svojím podpisom. Dokedy ma bude osud zaň trestať? Postupoval som podľa šípiek a cestou som prichádzal o vlasy, bradu, odev a keďže som sa kedysi na vojne krmil Markom Auréliom, zo zvyku som si nad svojimi stratami stoicky povzdychol.

To, že sa s ťažkým srdcom lúčim so strateným časom, je však moja chyba a zbytočne by som vinil štát. Ten robí len to, čo je mu dané. Mal som s tým rátať, že si ma sem na dvadsiate výročie augusta odloží. Neteším sa predsa jeho zachmúrenej pozornosti už dosť rokov? Stále zabúdam, aký je nesmirne opatrný voči ľuďom takej kategórie, do ktorej ma šuchla bratislavská Pravda. Podľa nej som "syn známeho disidenta". Tento pojem je len zdanlivo nekonkrétny. Na Slovensku spočítate disidentov na prstoch jednej ruky a majú huď dcéry alebo maloleté deti. Som tu naozaj jediný, kto môže túto kategóriu "syna" vzťahovať na seba. Ale tak mi to neseďí: je vôbec prípustné a možné, aby v socialistickej spoločnosti bol nejaký disident známy?

Takýmiť nezmyslami a protikladmi je náš svet prehustený a je asi lepšie nasledovať ich smutné významy. Tak napríklad prečo mi dali do rúk samopal a dva zásobníky ostrých, aby som strážil ich autopark? Aby som videl tie mohutné zástupy zelených nákladiakov? Mal som strážiť pred sebou samým cisterny s vodnými delami, ktorých nehrejivú pezernosť som už v marci tohto roku proti sebe obrátil? Nepodozrievam však štát, tým menej armádu z toho, že by ma takto symbolicky vystrihali premyslene. To je iba dôsledok obecného chaosu, ktorý potom kopí surrealistické náhody s ich metaferickým významom. Na vojne tomu hovoria bordel.

Bývalo nás osemdesiat v dlhej drevenej búde rozdelenej preglejkovými priečkami. Večer som ležal na svojej posteli a do zotmenia si písal poznámky. Svetlá sa nikdy nezažínali, lebo niektorí bez prestania spali, zabalení do spacákov. Pripomínali mi biele larvy, snívajú o tom, že možno už na druhý deň sa prebudia voľní ako motýle. Ostatní prečkávali v spoločenskej miestnosti a defarbcovali televízne šerodýmom z cigariet. Cítil som sa medzi nimi dobre. Spájal nás rovnaký vek a pocit strateného času, doma ich čakala nepozbieraná úroda papriek, rozrobené fušky, hrubé stavby rodinných domov a tých z Bratislavy prázdna stolička u Mamuta. Písal som do pokrčeného zošita zo vzdoru: naprotiveň stratenému času.

"Tridsiatnici už vyzerajú inak, ako tí mladí vojaci, ktorých vídam pri obede. Črty sa vyostřili prvými vráskami, niektorí už plešivejú, plecía im o čosi poklesli a pohyby sa spomalili. Nikto si nezabudol so sebou lyžicu a papuče, varia si kávu a nosia obrúčky. Práve sa svorne pozeráme na videnskú hlásateľku. Mílo sa usmieva a keď vysloví meno inšpektora Schimanského, stoličky vzrušene zavrzgajú. Nemecký detektív je naším rovesníkom, mužný krásavec, ktorý sa uvedomelo podobá o dvadsať rokov staršiemu Charlesovi Bronsonovi.

Nikto nechápe, o čo vlastne ide, ale komu dá Schimanski po papuli, ten patří k zlým a to vlastne stačí. Bez príbehu sa už zaobídeme, aj tak by len rušil polohlasné komentáre k interiérom, luxusným autám, ženám a radostné "ohó" nad Schimanského päsťami.

Neisto som sa zahniezdil, keď som si uvedomil, ako hladko vniklo ORF do vojenského objektu. Ešte predpoludním chodil major a pečatil ladenie televízorov. Večer už naďaní elektronici poznali niekoľko fíglov, ako vybehnúť so zapečatenou skrinkou. Udivuje ma cieľavedomosť, s akou pracovali na vypnutí štátnej slovenčiny a so súcitom som musel myslieť na režisérov slovenského vysielania. Ale oni to nemyslia tak zle, ako to možno myslím ja. Viedenskú televíziu pozerajú nie preto, lebo je pravdivejšia. Je pre nich prosto iba zábavnejšia, dokonca aj s handicapom nemčiny. Keď je Zeit im Bild, hrajú karty a čakajú na program. Major, ktorý uštvane behal po kasárňach s plastelínou a pečatidlom, by si 21. augusta napriek zúfalstvu vlastne vydýchol. Sovietske tanky vo viedenskej televízii demolovali pražské ulice a slovenskí záložáci hŕfne licitovali mariáš.

Naladil ma tento výjav tak poeticky, že som napriek predsa vzatiu popustil uzdu myšlienkam na to, čomu sa hovorí generácia. Časté používanie ošúchalo z toho pojmu všetok tvar a vôňu a bol osťatne pochybný vžčy. Ale keď som videl, ako sa moji rovesníci obrátili chrbtom k obrazovke, ktorá práve premietala onen okamih, dal som sa zlákať k úvahám. Sovietske tanky pred dvadsiatimi rokmi predsa výrazne zmenili smer našich dejín a zásadne ovplyvnili budúcnosť moju a mojich vrstovníkov. Je to v podstate jediný hmatateľný historický okamih za posledných tridsať rokov, o ktorom sa dá s istotou tvrdiť, že je historickým okamihom. A napriek tomu mám pocit, že by žiadny kanál sveta neprinútil mojich kolegov sa ním zaoberať. Smrdí totiž dejinami. A dejiny smrdia neznámym nebezpečenstvom, dianím, zmenou. To je nechutná predstava akýchsi hmlistých obrysov akéhosi nepoznaného útvaru. Základným stavebným kmeňom nášho /teda aj môjho/ vedomia o svete nie je pocit zmeny, ale pocit trvania. Svet trvá. Nehybný, večný, neosobný, má nemenné zákony a jeho trvanie nám dáva pocit istoty a bezpečia.

Ale aby som bol presný, nemám na mysli svet ako vesmír či prírodu. Lesy, rieky a trblietavé hviezdy nad hlavou, kedysi pre človeka také samozrejmé, tak povýšené nad neho svojím trvaním, že k nim bolo možné chovať len bázeň, úctu alebo obdiv, sa nám dnes strácajú pred očami. Príroda sa nám stala partnerom, dokonca slabším, takmer bezbranným partnerom a my sme sa mohli do nej konečne ľudsky zamilovať. Naša generácia je, obávam sa, prvou, ktorá prepadla zúfalej láske k prírode, pretože o ňu pomaly prichádza a uvedomuje si jej konečnosť, hranice, "ľudský" rozmer. A tak sa dnes z radov mojich vrstovníkov tvoria zástupy ochrancov a milovníkov prírody, ktorí pre ňu obetujú svoj čas a energiu, ktorým nad ňou krváca srdce, pretože vidia uschýnajúce vrcholce stromov, vidia ju umierať a s ňou umiera aj istota o jej večnosti, ktorá ľudstvo sprevádzala od kolísky. A je to len náhoda, že vo chvíli, kedy sme stratili jednu istotu, akoby náhradou sme vzápätí dostali inú? Stal sa ňou štát!

Možno je to príliš trúfale tvrdenie, ale ja si naozaj myslím, ba cítim, že vo vedomí mojej generácie je štát svojbytnou, nehynúcou štruktúrou podobnej kategórie, akú kedysi predstavovala príroda. Sme k nemu aj v obdobnom pomere a vzťahu. Je na nás rovnako nezávislý a vystačí si bez nás ako Amazonský prales. Naopak, my ho potrebujeme k životu, bez neho by sa neuročil chlieb, to on nám dáva jeseň, oblieka nás, stará sa o naše bývanie a vyrobil pre nás autá a vlaky, len tak mimochodom, z čírej láskavosti nám poskytol ochranu a opateru, hoci v skutočnosti nás trpí len vďaka svojmu bytostnému milosrdenstvu. Pretože nie sme pre neho ničím, nie sme spolutvorcovia, ba ani účastníci, sme len trpení paraziti. Ostatne, má to svoje výhody. Nie sme mu zaviazaní láskou /ako milovať nadčasovú štruktúru?/ ani vernosťou a z tohto pohľadu je prepnutie kanálu na Viedeň nevinným gestom a nevyjadruje protest, iba túžbu vidieť na chvíľu "iné hviezdy".

Pre parazita je tciť protest nepochopiteľnou zbytočnosťou, keďže jeho základnou vlastnosťou a zároveň pocitom je neschopnosť samostatne existovať. Na tomto pociť, obávam sa, nezmení nič akékoľvek uvedomenie. Ani marxistická, ani freudovská zmena vedomia neurobí z pásonnice motýľa. Fritom nejde len o žalúdok. Závislosť je existenciálna a s použitím cudzích myšlienok, pojmov a malej nadsádzky by sa dalo povedať, že štát je do nášho myslenia, teda bytia /Descartes/, vkomponovaný ako absolútny horizont /Havel/. Cítim sa byť takýmto postihnutým parazitom a čosi také zvrhlé by malo vo mne možno plodiť odpor. Lenže k plodeniu mi chýba impulz a kde ho vziať, keď mojou podstatou je práve závislosť? Iba ak od štátu, ale ten mi taký impulz zo svojej vôle nikdy neposkytne, pretože čo potom s nezávislým parazitom? Je to komické, ale dokorca ani ja, "syn známeho disidenta", si pri najlepšej vôli neviem predstaviť svoju existenciu a budúcnosť bez tohto štátu.

Ako sa len mohlo stať, že sme takto dopadli? Mám dojem, že sme sa nešťastnou zhodou okolností dostali do nemilosrdného ťahu vysávača dejín, prišli sme k tomu ako tie pavúky, ktoré z času na čas vysávajú doma aj s pavučinami z rohov miestností. Tie nešťastné okolnosti sú asi dve: 21. august a náš dátum narodenia.

Ten istý štát, ktorý je dnes pre mňa oným absolútnym horizontom, sa v šesťdesiatom ôsmom vydesil k smrti, vydesila ho jeho "ľudská tvár". Ztuhol v krčci, v polohe katatonika, nasadil si grimasu, ktorá sa dnes niektorým, napríklad teenagerom - pretože už majú celkom inú skúsenosť, než ōnešní tridsiatnici - javí čoraz grotesknejšia. Štát, keď sa spamätal zo šoku, pochopil, že ho ohrozil pohyb, zmena. Prikázal teda nehybnosť a zbavil sa neposedných občanov. Nechal nenápadne vykryštalizovať mohutné štruktúry, pretože kryštály nerastov, ako je

4

známe, vynikajú mimoriadnou stálosťou.

Viem, že nehovorím nič noveho. Vedia a vedeli to všetci už vtedy. Dokonca aj my sme to vedeli, hoci sme mali sotva pätnásť rokov. Lenže nám to vedomie nemohlo vtedy pomôcť, pretože sme boli vo veku, kedy sa skúsenosť prijíma citom, nie rozumom. A čo sme cítili, to boli hladké, tvrdé steny vykryštalizovaného monolitu.

Kto mal tú smolu, že sa narodil v druhej polovici päťdesiatych rokov, vhuhol do puberty práve v čase normalizácie. Do pätnásťročnej duše sa skutočnosť nezapisuje ceruzkou, ako po väčšinu života, ale nevygumovateľným rydlom. Preniká až kamsi do zadného mozgu, do sféry inštinktov. V našom prípade to ešte skôr než rydlo, bol valec. Vtlačala sa ním do duše ťažko pomenovateľné, neurčitá klzkosť všednosti, ktorá trvala deň po dni, nemenna ako slnečná sústava. Z rozhlasu, televízie, novín a kníh, obrazov a filmov sme dostávali tie isté signály, každý deň od rána do večera. Pochybujem, že to bol diabolsky premyslený plán, ktorý do tých signálov vpašoval posolstvo, že kultúra a politika smrdia a život bez nich je krajší. Naučili sme sa sa žiť obklúčení vřadeprítomným štátom, tak ako kedysi žili ľudia obklúčení prírodou. To, čo pre iných je možno len odpudivé, či smiešna grimasa vystrašeného štátu, to ostane pre dnešných tridsiatnikov pravým obrazom skutočnosti, normou bez úvodzoviek, prirodzeným svetom na doživotie. Život v štáte sa nám stal nielen remeslom so zlatým dnom, ale aj jediným spôsobom existencie, ktorý poznáme.

Je mi to trochu ľúto, keď sa vidím medzi rovesníkmi, maskáče ešte podčiarkujú našu uniformitu a cítim, že mám malú šancu vybrádnúť z materského objatia štátu. V novinách práve hlása iniciatívu, čosi o demokratizácii a prestavbe, ale my to nemusíme čítať, aby sme sa dozvedeli, že celý ten rozruch je rétorická kamufláž pre celkom iné oči a uši. My mu rozumíme aj bez slov, nie sme o nič horší, ako ten dedinský sváko, ktorému kedysi zvuky lesa prezradili zajtrajšie počasie. Predovšetkým, tak ako ten sváko, máme istotu, že štát bude. Aj zajtra a večne. K tejto istote sme ním boli vychovaní a keďže aj parazity majú svoje talenty, budeme drobnou prácou za svoj blahobyt ďalej nerušene rozkrádať čoraz chorľavejšie štátne telo. Nič nás nezastaví, dokonca ani jeho nafalšované smrteľné krče, pretože jeho koniec je predsa nemožný.

A nemožem si pomôcť, je mi to ľúto. Čo sa totiž udeje s takou pásomnicou? Vo cnvíli, keď dcbrák hostiteľ vychudnutý na smrť zloží svoje staré kosti, pochovajú za trúbenia fanfár a možno aj za živa, prekvapenú pásomnicu!

Obávam sa, že sme svoju stratégiu prežitia založili na iracionálnych istotách. Až rozkradneme štát, tak ako predošlé generácie rozkradli prírodu, ostaneme bezradní pred nelútostným okom vesmíru a čo horšie, pred pohrdavým pohľadom Európy.

Tieto pochmúrne vízie vo mne vyvolávajú predstavu, že sme zakliati do štátu, do jeho dejín, či skôr do jeho nedejinnosti. Ktovie, možno naozaj nevedome, ale o to systematickejšie pracujeme podľa akej-si neúpravej logiky na svojor zániku. Ženie nás Oidipov komplex, túžba po otcovražde, zničiť cieľo našich otcov. Že zničíme zároveň aj seba, bolo by logické, naša generácia je ako potomok štátu dedične nekrofilná. Už v detstve sme sa zbavili všetkého, čo kedysi strpčovalo ľudský údel a hrozilo individualizmom. Svedomia, úsudku, rozhodovania, odvahy a trpkkej chuti neistoty. Nebolo by naozaj načase slastne zaniknúť v nirváne?

Ale je mi to ľuto. Potajomky závidím generácii, ktoré to vlastne

všetko spískala. Naši otcovia síce vykonali príšerné veci, ale nepodobali sa ani larvám ani pásomniciam. Napriek zlomom a pádom si ich lepšia časť uchovávala istú autonómiu. Tí, ktorí sa v straníckych šikoch hrnuli budovať komunizmus, ho o desaťročie neskôr, červení od hanby, reformovali. Nie je to čudné? Prečo to robili, keď sedeli vo funkciách? Je to neuveriteľné, ale preto, lebo ich trápil pocit viny. Ba dokonca som čítal názor, že pre mnohých bol príchod sovietskej armády istým druhom spásy, pretože až tie tanky plnohodnotne zmyli vinu za spustenie demokracie v štyridsiatom ôsmom roku a prebrali ju na seba. My o takom pociť viny, ktorý by fungoval ako motor spoločenskej aktivity, nič netušíme. My sme čisti ako palie, samé mladravé, nevinné obeť štátu. Nech sa spýtate kohokolvek z mojich vrstovníkov, každý vám ukáže čisté ruky. Za to, že nechávame zarastať štátnou burinou posledné zvyšky duchovných hodnôt európskej civilizácie a sami sa devaluujeme na parazitov, za to nikto viny necíti.

Lenže k pocitu viny nestačí niečo zlého vykonať, prípadne nič dobré nevykonať. Predchádza mu, ako základný predpoklad, svedomie. Ako "syn známeho disidenta" som sa často plietol pod nohy tej generácii exkomunistov alebo iných dnešných šesťdesiatnikov, ktorých spájala dokopy patočkovská "solidarita otrasených". Natrčal som uši a počúval, o čom hovoria. A predstavte si, nech sa hovorilo o čomkoľvek, vždy sa do rozhovoru priplietla morálka!

Človek by povedal, že v ich veku sa to takmer nehodí. My sme si základné filozofické témy o ontológii a etike odbavili v šesťnástich. Ale oni si nedajú pokoj a ja som pochopil, že pre nich jednoducho morálka existuje stále ako živý problém. Bude to asi tým, že ich generácia bola od malička nasýtená historickými udalosťami, ktorých bola nie parazitom, ale spolutvorcom. V ich živote sa nespočetnekrát neuroticko opakovala stále jedna dilema: žiť v súlade so svojím svedomím a názorom a platiť za to primeranú cenu, ktorou mohlo byť väzenie, ba dokonca aj život, alebo svedomie a svoj názor potlačiť a tak zachrániť svoju kožu a pohodlie? Nech sa už rozhodol každý tak alebo tak, morálka tu existovala ako samozrejmý partner. Bolo ju možné potlačiť, ale nikto nepochyboval o jej existencii.

Je mi to ľúto, ale medzi tridsiatnikmi sa morálka ako téma prakticky nevyskytuje. Ztuhnutá doba, absencia udalostí, nedejinnosť a štátna výchova majú na vymiznutí tohto pojmu svoj podiel, ale našim najväčším nešťastím je, že nevieme pocítiť hanbu a vinu za to, že sme sa nechali c morálku tak bez boja obráť. Obávam sa, že Kantov výrok, keby sme ho poznali, by na nás pôsobil ako podarený vtíp. Vraj: Dve veci napíňajú myseľ vždy novým a vzrastajúcim obdivom a úctou, čím častejšie a vytrvalejšie sa ním premýšľanie zapodieva: hviezdne nebo nado mnou a mravný zákon vo mne.

Hviezdy sa z bratislavského zasíreného neba pomaly vytrácajú, a mravný zákon?"

Písal som tieto jedovaté poznámky aj počas nočných obchôdzok v autoparku, ale po týždni ma poslali umývať teniere a tak som si papie-re uložil do skrinky. Bol som rád, že sa nemusím pozerieť na štíhle hlavne vodných diel a navyše som mohol nakuknúť do vojenskej kuchyne. Možno je to hlúposť, ale milo ma prekvapilo, že do obrovského kotla s omáčkou prilievajú ozajstnú smotanu.

Nad hrcom plným odpadkov, ktorými pohrdli vojenské jazýčky, som sa dostal k iným myšlienkam. Tešil som sa za prasiatka, ktorým to odnesiem do vojenského prasačince a hoci tým v podstate priblížim ich smrť, lebo rýchlejšie príberú na váhu, budú mi vďačné. Volali ma

k telefónu chlapci z roty a v sluchátku som sa dozvedel, že bol na kontrole veliteľ kasární a vlúpал sa mi do skrinky.

"Čo hľadal? Alkohol?" pýtali sa ma, keď som stál bezradne nad spúšťou, v ktorej chýbal zošit s poznámkami.

"Ukradol mi papiere," odvetil som.

"Papiere? Chcel si vytriet' riť?"

Pokrčil som plecami. Nemám nacvičené vysvetľovacie vety. Pokývali hlavami a rozišli sa. Nechceli vedieť, do akého sporu som sa dostal so štátom. A majú pravdu. Ani ja to nechcem vedieť. Budem si myslieť, že mi ho zobrala veľká voda.

273

Koňářův Křesný list

Miroslav Červenka

Jindřich Chaloupecký otiskl uprostřed války vedle řady dalších zásadních statí článek Generace (1941). Ve volné souvislosti s právě probíhajícími diskusemi se tu zabýval dílem svých vrstevníků, kriticky a s jednostranností programového mluvčího se obrací především proti výtvarníkům ze skupiny Sedm v říjnu a literátům z okruhu Kamila Bednáře. Z obecně pocíťované krize moderního umění vyvozuje tu autor eseje Svět, v němž žijeme (1940) a budoucí teoretik Skupiny 42 zcela jiné závěry než uvedení malíři a básníci. Na rozdíl od programových projevů typu Slova k mladým (1940) požaduje, aby byla doceněna lidská závažnost onoho soustředění k vnitřní výstavbě výtvarného díla a slovesného textu, které charakterizuje poslední století uměleckého vývoje. Z tradice těchto výzkumů a experimentů nechce Chaloupecký prostě vykročit jako z uzavřené, vyčerpané epizody, neboť v nich se vypracovával vztah ke skutečnosti, k věcem a dějům, k řeči. Umění nebude svou antropologickou sféru realizovat lépe, vzdá-li se pro ni toho, co ho činí nezastupitelným. Je-li souběžná nezbytná orientace na člověka vyložena tak, že lidské se má stát obsahem umění, je za tím podle Chaloupeckého vnějškové chápání člověka jako předmětu, věci; v umění však jde o lidský význam,¹ o iniciaci, o vytváření člověka-aktu aktem-uměním. Člověk nevstupuje do umění ani tak jako téma, ale jako subjekt akcí, jimiž umění vzniká a je vnímáno. Zacházet s něčím, to je daleko intimnější vztah, než pouze k tomu poukazovat. V programu člověka jako obsahu umění spatřuje kritik osamostatnění formy vedle obsahu a tedy paradoxně formalismus "obsahového" umění: v mladé generaci formalismus akademický a parnasistní. Slovo v tomto rámci charakterizuje kritik jako znaménko obzvlášťňované "prastarou poetickou veteří" básnických ozdob, eklekticky čerpaných z nejrůznějších amérů a period básniectví.

Možnosti překonání takto nazírané situace probírá Chaloupecký dost střídavě; náznak pozitivního programu vidíme zejména v tezi, že nikoli epikurejským zjemňováním, nýbrž "stupňováním intenzity, prudkosti, drsnosti a resuméme tím přesností bez-

ohledné a přísné" soudobé umění "dosahuje budoucna". I mladá generace, umisťující význam umění znovu do člověka, bude nucena "vzít moderní umění vážně" a pojmout své úsilí nikoli jako "kulturní záležitost", ale jako "kus lidského života".

Rozhodl jsem se úvodem obšírněji reprodukovat Chalupeckého text nikoli proto, že bych ho pokládal za objektivní postižení uměleckého dění doby (nehledí se tu k pozitivním příslibům na straně odpůrců, jmenovitě k tvorbě Jiřího Ortena), ale že se tu na situaci a úkoly umělce pohlíží způsobem, jakým se věci musely jevit také Jiřímu Kolářovi v měsících, kde dokončoval svou prvetinu Křestný list.

Na přípravě této "první knížky" (jména dnes slavné edice, ve které sbírka v září 1941 vyšla) se ostatně Chalupecký, pozván svým přítelem, editorem F. Halasem, přímo podílel (Chalupecký 1976); a názory vyjádřené v článcích i osobních rozhovorech² nesporně přispěly k orientaci sedmadvacetiletého debutanta, který přicházel "odjinud", ze světa námezdně pracujících (byť o jeho předběžné - avérazné a nesesstavné - zkušenosti s uměním nelze pochybovat), byl naplněn nedůvěrou a časté reagoval akore neurotioky na své literární vrstevníky: urážely ho nejen jejich názory, ale i sebejistota intelektuálů vzdělanějších a estrílenějších v debatách i v literárním provozu.³

Ale ani v těchto počátečních fázích nebylo asi působení pouze jednosměrné. Jestliže Chalupecký v uvedené stati dal najevo mínění, že zkušenost generace vysloví jednou jiní malíři a básníci, než jsou její dosavadní programoví mluvčí, opíral se mimo jiné i o první seznámení s Kolářovou tvorbou. Ukázkou Kolářovy lyriky, báseň Sedm let, otiskl takřka demonstrativně v časopise Život v záhlaví své generační úvahy.⁴ Přepíšeme si ji i my, protože kromě tohoto otisku nebyla nikdy jinak zveřejněna.

Rejžáky strnišť vydrhnutý soumrak
Krvácí

Způsobil jsem si smrt již v sedmi letech
Když chtěl jsem lapit modřenku nebes
Vatou obláčků vycpat špičky bet
Jak povím tu hrůsu

Děvénko dřevénko má spíš

Způsobil jsem si čaromoc již v sedmi letech
na kutě slákal hutě
kocábku polibků převrhl z nader hald

Zašlápl hledající včelu
 A klína jitrocelem ústa obložil k samému čelu
 Jak povím tu báj

Bylo mi sedm let když ukradl jsem prstem poláree

Na křtiny mě pozval krkavec

Bylo mi sedm let když

Dodnes nejsem vyučen

Ó narodil jsem se ve válee

Dřevěnke dřevěnko má spíš

Jak vypořádám --

Tato básně naprosto už není začátečnickým výtvozem, pracuje naopak s rafinovanou kompozicí, danou paralelismem sluk a dvojm obměňovaným refránem; téma časné, nadmíru časné zkušenosti sociální, erotické a sui generis i metafyzické jí zároveň zajišťuje jistou drsnou bezohlednost a snad i specifické situování, jaké měl na mysli Chalupecký, když o rok dříve (1940) požadoval na moderním umělci, aby se nestrachoval své nejvlastnější ~~skutečnosti~~ skutečnosti, kterou "je prakticky město; jeho lidé, jeho dláždění, stojany jeho lamp, návěští jeho krámi, jeho domy, schodiště, byty".

Město, a tím spíš město s Chalupeckým vypočítanými atributy, však v básni explicitě přítomno není, a totéž lze ještě rozhodněji říci o sbírce Křestný list. Je to paradoxní, ale dokonce i představy, které v úloze příměrů vystávají mluvčímu při oslovení jeho města (básně Kladno), jsou velice odlišné od Chalupeckého repertoáru kandelábrů a schodišť:

Imu umouněným vzadu

Marcipánem k jmeninám stoletého dělníka

Rouškou Veraničinou do níž se utřel krvácející kominík

I městem továrních Janošíků jsem nazval tě

Umouněný vzadu naráží na tříkrálový folklór, marcipán vyvolává venkovské nebo maloměstské asociace, rouška Verončina je biblický motiv procezený moderní poezií a Janošík pochází z lidového mýtu. Pouze třetí z citovaných přirovnání destruuje literární motiv náhradou implicitního Krista tragikomickým krvácejícím kominíkem (s křiklavým a výtvarně názorným kontrastem barev), všechna ostatní převádějí výchozí městské skutečnosti do tradičnějších poloh.

Autostylizační titul nejvýznamnější části sbírky, úvodního cyklu Přespolní dělník, užívá opět přívlastku venkovské provenience, mířícího do poloměstské polovenkovské sociální sféry.

A když ohtěl po několika letech Jiří Kotalík (1945-6) najít tematickou paralelu mezi Grossovými a Hudečkovými obrazy z prehistorie Skupiny a Kolářovou prvotinou, mohl citovat jen čtyřverší vysloveně programatické povahy, poukazující k městu jako k předmětu možné budoucí umělecké aktivity, a nadto opět převádějící jeho reálnost do rustikální sféry:

Skřivane zmýlí si jednou žitný lán s lánem komínů
možná že někdo přijde požnout tu černou harfu

Věřím

Sklidil by velkou básně

Základní obrazný plán pracuje se symbolikou žní, odbočka směřuje k ustálenému emblému básnictví (a mimochodem po náhradě harfy lyrou se ozve po létech v nadpisech několika cyklických experimentů básníkových); jediné výrazy vnášející do obrazu protiklad (komíny, přívlastek černý) jsou sice logicky závažné a stojí ve významových jádrech výpovědí, ale smyslově a pocitově mohou představu požínaných polí jen ztěžít vyvážit.

A přece Chalupecký, když Křestný list recenzoval (1941-2), spatřil v Kolářově prvotině nejen vykročení "z nedostatku skutečnosti a přebytku literárnosti", ale přímo objev "skutečnosti docela skutečné...- onoho docela obyčejného prostředí našich životů - totiž města". Byl snad původce smělého esteticko-antropologického projektu ochoten slevit z jeho smělosti a spokojit se pouhými přísliby, nedačkově už v nich rozpoznáváje vytouženou realizaci?

Ne, tak to nebylo. Když ne jako téma, vstoupilo město, a to město přestých lidí, do Křestného listu svou řečí. Skoro všechny básně tu mluví o erotice a/nebo o poezii (umění), mnohé o přírodě a o individuální morálce lyrického subjektu, ale ať je téma jakékoli, vždy jsou v prostoru básně přítomna slova převzatá z úst městských lidových vrstev; díky jim, nikoli díky zbásněné tematice (vzpomeňme na shora uvedené Chalupeckého myšlenky o vnějškovosti hesla "lidského obsahu"!) si tu připadáme jako na ulici, v hospodě nebo na pavlači, uprostřed moderního města.

Uvedu ukázkou jen část bohaté excerpce z knížky, v níž není verší petištěno ani čtyřicet stran; po výběru slov označujících různé druhy lidí následuje výběr ze zvlášť charakteristické a stylově aktivní vrstvy Kolářových frazeologismů.

nedochůdka, holka (oslovení milenky), děvečka, chasník, rakvář, pradlena, básničkář, pingl, chudák, bohatec, dobrák, pacholek; pijan, koktal, klepna, drbna, partzie (výhodný manželský partner), povalečka, babizna, sukničkář, zevlounka, pupkoun, zmetek, sebranka

čert tě vem, jdi k šípku, opovaž se, marná sláva, na mou duši, vyletět z kůže, zlomit hůl, ohrnovat nos, pověsit na hřebík, vzít draka, s křížkem po (funuse), smutek za nehty, hřebík do rakve (cigareta), za pět prstů, střílet z toho (dělat aféru), střílet si (dělat legraci), jak zobák narost, posílat na handl, pálí je dobré bydlo, honit se za každou sukni, zapalují se ti lýtka, být spolu na hromádce, po mně nezaštekne pes

Už v Křestném listu měl tedy Kolář intenzivní smysl pro barvitý, po kulturní a sociální stránce určitý slovesný materiál - smysl, který později byl jednou z motivací pro zájem o cizí texty a způsoby řeči a jejich rozmanité transformace.⁵ Kdybychom chtěli závěr z těchto pozorování nadměrně vyostřit, řekli bychom, že už zde dochází ke kombinování několika textů; námitka, že jde o monolitní text, do něhož jsou prvky městské lidové mluvy pouze zabudovány, tak docela nesedí: jednak s v některých básních objevují nezakrytě citované přímé (Až jednou "Počkej až nebudu" mi z lesa/ Rosa zažvatlá "Jiříčku máš hlad") a nepřímé (Ale podívej se slunečnice nejsi-li žádná drbna/ Kde vykřákal špačkovi že nadávám křiklavých domkářů) křeči, jednak je tu celá báseň udělaná, jak postřehl Chalupecký, "jen z úryvků vět zaslechnutých na chodníku a na pavlači" (Balada).⁶ Nadto i v básních, kde cizí řeč není nijak vyznačena, místa stylově odlišená nahromaděním uvedených kolokvialismů působí nejednou skoro jako citát - tak prudká je změna autostylizační masky vyvolaná zvrátem od jednoho souboru jazykových prostředků k druhému.

(Dokončení příště)

- 1 Protiklad obsah-význam tu nemá obdobu v protikladu obsahového a semiotického pojetí umění: "významem" se míní závažnost, důležitost - "díla významná pro člověka, to jest schopná umístiti jej v latentní možnosti jeho existence".
- 2 Halasem zprostředkované osobní seznámení Chalupeckého a Koláře spadá do března 1941; viz Kolářovy dopisy Chalupeckému z 12.3. a Halasovi z 13.3. a 2.4. toho roku.
- 3 Sebeučivá příkrost Kolářovy reakce - asi potřebná z hlediska jeho rodící se individuality básnické - je dobře ilustrována dopisem Chalupeckému z 8.8.41, psaném po setkání s Bednářem a Urbánkem.
- 4 Byla pravděpodobně napsána až po sestavení prvetivny. Článek i báseň vyšly sice v Životě s datací 1941, ale podle ostatní-

he obsahu čísla se J. Chalupecký rozpomněl, že svazek byl o-
požděný a tiskl se až v roce následujícím.

- 5 Ostatně jen z doby nepatrně pozdější pochází dopis (Halasovi 8.3.42) svěřující se a tím, že adresátem zapůjčené vydání Keatsevy korespondence vyvolalo v Kolářovi chuť psát "dopis", právě tak jako Vasariho Životopisy ho lákaly k pokusu o "báseň-
životopis". Je to první stopa sklomů realizovaných - po vzdá-
lených ovidiovských reminiscencích ve Dnech v roce -s velkou
intenzitou a průbojností experimentu až v půlovlně let pade-
sátých.

Citace

Bednář K.	1940	Slovo k mladým, Praha: V. Petr
Chalupecký J.	1940	Svět, v němž žijeme, Program D40, 88-9
	1941	Generace, Život 17, 103-12
	1941-2	Noví básníci (Dokončení), Volné směry 37, 116
	1945-6	Generace, Život 20, 100 a 109
	1976	Cesta Jiřího Koláře, strojopis
Kotalík J.	1945-6	Několik poznámek o Skupině 42, Život 20, 113-26

Další literatura

Frinta E.	1985	Bytostný básník Jiří Kolář in Kolář, Pro- méteova játra, Toronto: Sixty-eight Pub- lishers, 203-21
Grossman J.	1964	Horečná bdělost Jiřího Koláře in Kolář, Náhodný svědek, Praha: Mladá fronta
Křátek V.	1969	Kolář in Jak číst poezii (ed. J. Opelík), 2. vyd., Praha: Cs. spisovatel, 67-75

228

František Buriánek: Karel Čapek. /Čs. spisovatel, Praha 1988, odp. red. V. Kubín, vydání I., stran 352, náklad 4 000, cena 27,- Kčs./

Cituji úvodní větu ze záložky knihy: "Monografie známého literárního historika a kritika profesora F. Buriánka přináší dosud nejobsáhlejší a nejdetailnější informace o životě a díle velkého českého spisovatele". Mám možná velké nároky, ale "nejdetailnější informace" v monografii postrádám. Např. cituji ze statě o Čapkově hře Matka /s. 279/:

"Matka se v této hře skoro zoufale drží života, a přece nakonec posílá svého posledního syna do boje. V tom můžeme spatřovat Čapkův názorový vývoj od smírného relativismu k bojové rozhodnosti".

Podobný "názorový vývoj" vnucuje Buriánek čtenáři, neboť opomenul povinnost nejdetailnější informace o kořenech české literární tradice - "k bojové rozhodnosti". Nelze pochybovat o tom, že Čapek výborně znal českou literaturu 19. století: to v jejích intencích se rozhodl pro závěr hry /kdy matka dává synovi do ruky pušku/. Takové gesto už přece z české literatury známe a navíc z pera básníka, zařazovaného tradičně do sfér "smírného" postoje k občanskému životu. Pro závěrečné gesto Matky měl Čapek předobraz starý přesně 70 let, a to z díla J.V. Sládka. Cituji z jeho básně, nazvané příznačně Česká melodie /Ruch 1868/:

"Ó Bože, byl to podivný tak čas,
když s Hradčan skočnou děla zahoukala
a mnohá, včera s dětskou co si hrála
páží, s těžkou puškou pospíchala v kvas!
A byly, Bože, podivné to matky,
co posílaly v bitvu klučinu:
"Tě palaš, synku - nevrát se mi zpátky,
leč obejmú tě zas co hrdinu!"

Sládek v této poslední sloce vyvolává obraz pražských událostí z jara 1848 ve sžitřené vizi básníka, který však nebyl věrohodným pamětníkem. Český básník prostě potřeboval existenci "podivných matek" a skrze ně vidět hrdinství synů i tam, kde ho ve skutečnosti mnoho nebylo. K. Čapek tuto Českou melodii ve své Matce přenesl do počátku roku 1938. /Oproti roku 1848 nedešlo pak v Praze vůbec k žádným výstřelům s puškou./ To, že se "s těžkou puškou nepospíchalo v kvas" Čapek oproti Sládkovi krutě prožil. V tuctu sbývajících týdnů

života si zřejmě uvědomil, že tradiční část literatury české - o boji Čechů s puškou v ruce - je melodií po výtce teatrální. F. Buriánek ovšem potřebuje mít Čapka odhodlaného "k bojové rozhodnosti" v dramatu a tradici teatrálnosti v tomto oboru literatury přehlíží. "Bojová rozhodnost" je totiž ideovou potřebou teatrálního socialismu, kde vedle Jakeše stojí na hlavní tribuně Vinklář, a literární vědec umí takové ideové potřebě do detailu vyhovět: je-li zapotřebí, o jistých detailech - růstu z domácích kořenů - nic neví.

Tak ve statí o Bílé nemoci se školáckou pečlivostí hodnotí Buriánek Dr. Galéna. Ale s opomenutím "nejdetailnější informace". Citují ze s. 275:

"Zfanatizovaný, nacionalistickou demagogií rozdrážděný dav svým neuvědomělým činem /ušlapáním Dr. Galéna/ ničí vlastně sám sebe, bude vydán neznadějně bílé nemoci, stejně jako jejich vůdce Maršál".

Jestliže už Buriánek zdůrazňuje "nacionalistickou demagogií rozdrážděný dav", pak má naznačit, kým původně měl dr. Galén být: ano, Židem. Je známo, že Dr. Galén v původní verzi hry vystupoval pod jménem Dr. Herzfeld. Teprve v poslední třetině rukopisu nahradil autor Dr. Herzfelda Galénem. Tato proměna si pak vyžádala škrty v dramatu /psaném na tehdy vařící půdě Střední Evropy - i vůči Židům/. Např. když se po rozhovoru dvorního rady zavřeou za Herzfeldem Galénem dveře, řekne dvorní rada: "Ten mizerný Žid". V konečné verzi to Čapek mění na - "mizerný výdělkář". Ovšem Buriánek je ve svém rozboru nadšen bezproblémovým /rasově/ Dr. Galénem, a zdůrazňuje /s. 272/:

"Dr. Galén je velkou kladnou postavou dramatu už svým lidským a sociálním cítěním....Je lékař, lékař chudých, neboť jen jím, obyčejným a chudým lidem poskytuje svůj úspěšný lék proti zhoubné bílé nemoci."

Podtrženo mnou, neboť autor monografie dluží čtenářům vysvětlení, jak "lékař chudých" mohl být označen jako "výdělkář"? Jestliže je někdo při rozboru schopen vyzvednout lékařskou službu jen chudým, pak musí v detailu vysvětlit, proč byla pro něj vytvořena nadávka "výdělkář". Nebo Dr. Galén jako "mizerný výdělkář" vydělával jen na chudých? Podobný vysvětlující detail lze v tak propagované monografii očekávat. Jestliže měl Čapek v původní variantě Herzfelda /erbovní jméno v možném výkladu bojovník srdcem/, pak mu ovšem profesor Lilienthal říkal v logice přátelství Hercíčku. Po proměně v Galéna vznikl z Hercíčka Dr. Dětina, a toho když se táže dvorní

rada , mění původní otázku - "Vy jste Žid?" na "jste původem cizinec"? A Dr. Dětina nestředoevropaky odpovídá: "Ano, prosím. Původem jsem z Bergama, jsem zdejší občanem od dětství". /Hledejte Řeky na kopcích bergamských Alp!/
 Monografie, jež by přinášela "nejdetailnější informace" by mohla být přece vodítkem pro hlubší chápání hry - u čtenářů - kteří se dají rádi poučit. Vždyť Buriánkův "nacionalistickou demagogií rozdrážděný dav" by ušlapal Žida Herzfelda /bez ohledu na to, že by žil v Maršálově státě právem rodáka/ stejně, jako pouhého občanského přistěhovalce Galéna. /Někdo by měl provést Buriánkovi nové ~~kapitoly~~ nastudování Bílé nemoci z neproškrtaného ~~kapitoly~~ textu a pak ho požádat o předmluvu do programu./

Není to poprvé, se v katalogu setkávám s dílem F. Buriánka. Kdybych měla vystopovat Buriánkovy domácí kořeny v české literatuře, pak je to literárně-kritické dílo Karla Sezimy. A o Buriánkovi lze opsat hodnocení, které v roce 1929 vyslovil o K. Sezimovi A.M. Piša:

"Jen zřídka pozorujeme, že Sezima /a .../ přistupuje k slovesnému dílu jako osobnost s vlastním životním cítěním, jen vyjimečně se inspiroje posuzovaným dílem k tomu, aby se vzepjal do širších souvislostí životních, aby z něho vyvodil osobitý názor" - a tak dále.

Ti čtenáři, kteří věří redakci nakladatelství Čs. spisovatele a hledají u F. Buriánka "nejdetailnější informace", mohou si opakovat staré české pořekadlo, z domácích kořenů: "Pečené koloubky nedají ti do houbky".

Autorský kolektiv: Lanžhot. Příroda a dějiny. /Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, edice Vlastivědná knihovna Moravská, vyšlo v Tiskové, ediční a propagační službě místního hospodářství, Praha 1983, jako 628. publikace. Vydání I., s. 501, náklad 5 000, cena 80,-Kčs./

I dějiny obce Lanžhota zapadají nezaměnitelně do historie Střední Evropy. Zvláště, když autoři za reálného socialismu nezastírají mnohé aspekty života svých předků. Jako nenávist k Židům. Citují ze s.250-51:

"V osmdesátých letech 19. století bylo v Lanžhotě pět hospod a několik nálevů lihovin. Jeden nálev - putyka - patřil Mořici Lamberkovi. V roce 1886 žádal o nálevní povolení majitel obchodu a pekařství v městečku Hermann Fischer. V Lanžhotě měl také hospodu Samuel Koppel, který roku 1893 žádal, aby se v ní směly hrát povolené karetní hry. Byli to Židé a obecní starší je neměli v oblibě. Nechota obecního zastupitelstva poskytovat Židům hostinské koncese a nálevní oprávnění budí dojem, že si uvážliví lidé v Lanžhotě uvědomovali zlobu, kterou přinášelo pití alkoholických nápojů, zejména kořalky. Židevští šenkýři využívali peřívání lihovin a na rozdíl od českých a německých hospodských dávali nápoje ochotněna dluh, ale jen tomu, kdo měl majetek. Útraty pečlivě zapisovali a někdy připisovali i to, co host, omámený alkoholem, ani nevypil, přiráželi úroky, a když nemohl dlužník zaplatit, musel jím dluh uhradit postoupením nemovitostí, v Lanžhotě to byla většinou pole. Ti, kteří se nedovedli ani po těchto tvrdých lekcích alkohol odepřít, přišli se svým gruntem obvykle "na buben", nebo ho nevýhodně prodali a emigrovali do Ameriky, do Uher nebo do Vídně. Lidé počínání Židů odsuzovali a nenáviděli je. Zášť šla tak daleko, že Mořici Neubachovi nechtěla obec prodat roku 1895 ani místo, na němž měl postavenou stodolu."

Rdobný odstavec je jak vystřižený z učebnic antisemitismu a pozorný čtenář knihy může i zapochybovat, zda se situace z oblasti židovských nálevů týkala skutečně Lanžhota. Na s. 259 totiž čteme:

"V Lanžhotě nebylo národnostních problémů, městečko bylo čistě české a k Čechům se hlásili kromě rodiny knížecího revírnicka i lanžhotští Židé, kterých bylo i s rodinnými příslušníky 58. Přizpůsobili se prostředí, ale seděli na dvou židlích a svoje děti, zejména chlapce, posílali do německé měšťanské školy v Břeclavi."

V jedné a téže knize čteme, že v Lanžhotě v popisovaných letech se pouze rodina "knížecího revírnicka" hlásila k Němcům: kde se tedy v čistě českém Lanžhotě vzali oni výše popisovaní němečtí hospodští? Dále je v knize jasně uvedeno, citují ze s. 363:

"Až teprve po roce 1918, kdy správa státních drah začala požadovat po železničních zaměstnancích absolvování měšťanské školy, a starší zaměstnanci, jichž bylo v Lanžhotě okolo čtyř set, se museli podrobovat zkouškám, stoupla v očích lanžhotské veřejnosti důležitost měšťanských škol."

Na téže straně 363 je v knize zveřejněn fakt, že česká měšťanská škola v Břeclavi, kam docházeli i žáci z Lanžhota /a to až do r. 1923/ byla zřízena teprve v roce 1910. To ale znamená, že do r. 1910 všichni

žáci z Lanžhota, pokud chtěli absolvovat měšťanku, museli navštěvovat v Břeclavi německou měšťanskou školu: pro období konce 19. století z toho vyplývá, že docházení několika židovských dětí do německé měšťanky v Břeclavi nemohlo být oním ždaným "seděním na dvou židlích".

PhDr. Rostislav Vermouzek jako vedoucí autorského kolektivu /složeného z vysokoškolského profesora, dvou docentů, člena-korespondenta ČSAV, pěti kandidátů věd, šesti doktorů a tří inženýrů/, připustil proti Židům /dávno mrtvým/ výpady, které by u české inteligence /knižně tvůrčí/ měly už odeznít!

Je ovšem možné, že Židé byli od Lanžhoťanů dle této knihy "nenáviděni" proto, aby čtenář našel logické vysvětlení pro zarážející údaje ze s. 299. Cituji:

"Trpký a tragický osud postihl zbytek židovského obyvatelstva v Břeclavi, které tam z různých důvodů muselo anebo chtělo zůstat, popřípadě nestačilo včas utéci. Dne 15. října je nacisté nuceně vystěhovali za hranice. Naše bezpečnostní orgány nevpustily břeclavské Židy na naše území a ti se museli utábořit poblíž demarkační čáry. Jedna z těchto skupin, která se utábořila v polích mezi kostickou váhou a železničním nadjezdem u Lanžhota, se obrátila v zoufalém telegramu na britské velvyslanectví v Praze s tím, že "65 židů vyhoštěných z Břeclavi a nevpustěných do Československa, bez přístřeší na hranicích Lanžhota prosí o pomoc". /SOAB, B 40, fasc. 296, č.j. 19797/38./ V drsném podzimním počasí tam tábořili pod širým nebem, s trochou nábytku, přikrytého celtami, a téměř bez jakékoliv pomoci, a proto jich tam i několik zemřelo. Teprve 7. listopadu bylo z nařízení českých úřadů odvezeno asi 61 židovských občanů z polí u kostické váhy do sběrného tábora v Sinaibergrově továrně v Ivančicích, odkud byli později za války, během nacistické okupace, transportováni do různých koncentračních táborů."

Ve vlastivědné knize o Lanžhotě není pochopitelně naznačeno, že za nařízení "českých úřadů" stál tehdejší prezident Hácha. Praha nakonec svou povinnost humanity /Čechů vůči Židům/ splnila: není ale dobrým vysvědčením pro Lanžhoťany, že nechali uprostřed polí, už na československém území mírat "téměř bez jakékoliv pomoci" bývalé spoluobčany.

Jan Čep již zanechal v české literatuře otřesné umělecké svědectví, jak za moravskou vesnicí umírali Cikáni, mezi katastry úrodných polí a křesťané je nechali v zimě strádat s neuvěřitelnou lhostejností. Protože sama pecházím z věkovité katolické křesťanské rodiny, omlouvala jsem tuto skutečnost tím, že spisovatelova fikce nemusela být přímo historicky věrohodná; i tím, že se to odehrávalo uprostřed válečného běhání, kdy život zákonitě ztrácí na hodnotě. Ve vlastivědné publikaci o Lanžhotě se setkáváme však se skutečností přímé hrůzy nezájnu /křesťanů možná ještě živých dnes/ v době mírové! Je to ovšem obžaloba i tehdejších komunistů či Sokolů v Lanžhotě, obžaloba občanského ducha Masarykovy republiky, neboť na podzim r. 1938 se po dlouhou třítydenní dobu nenašli v třítisícovém městečku Československa lidé schopní úctěného soucitu. A ne snad vůči Cikánům, ale vůči ještě nedávno, před

měsícem, vážených spoluobčanů, kteří v září 1938 mobilizovali na obranu republiky společně s Čechy a Slováky. Vědci reálného socialismu zde byli postaveni před historickou skutečností, s níž si zřejmě nevěděli rady: uchýlili se tedy k marxisticky-materialistickému vysvětlení hmotných zdrojů "nenávisti" obyvatel Lanžhota vůči Židům... Marně by však současník /údajně internacionálního humanismu dneška/ očekával, že kterýkoliv orgán socialistické moci v ČSSR uvažuje o vybudování pomníčku v polích, kde Židé před zraky městečka umírali. V knize o Lanžhotě se lze dočíst o milionech věnovaných na kanalizaci, protipožární nádrže, ústřední vytápění, klubovny Svazarmu, a td. To vše jsou pro rodáky obce možná stavby důležité: existuje ale nutnost připomínat lidem neustále chvíle, kdy utrpení přestoupilo civilizační hranice a vedlo ke smrti spoluobčany opuštěné a trpící! I z toho sestává stále obnovovaná materie lidských hodnot národa...

V těchto souvislostech není marné nahlédnout i do těch stránek knihy, které popisují boj Sovětské armády s Němci o Lanžhot. Dostáváme se zde k zarážejícím číselným údajům, které nesvědčí o skutečné úctě k padlým vojínům a k množství jejich jednotlivých utrpení! Citují ze s. 311: - "německé ztráty lze odhadnout přibližným počtem okolo třítisíc vojáků". S tím se čtenář knihy seznámí a když přečte, jak hrozné ztráty Lanžhot za války utrpěl /"z 924 domů jich shořelo do základů 229, 483 domů bylo těžce poškozeno a ostatní byly lehce poškozeny"/, projeví zájem o počet padlých sovětských vojáků. Podotýkám, že osvobození Lanžhotané zanechali potomkům naprosto přesný údaj o občanech v bojích zabitých, těžce a lehce zraněných / 56, 55 a 203 občanů/. Ovšem tam, kde je uveden počet padlých německých vojáků /aspoň odhadem/, není v textu jediný záznam o počtu padlých hrdinů ze Sovětského svazu. Spoluvydavatelem knihy se totiž stalo JZD Československo-korejského přátelství v Lanžhotě /jak je před textem zdůrazněno/, a protože Korejci u Lanžhota nebojovali, údaje o padlých sovětských vojácích se dostaly pouze do drobně tištěných poznámek na s. 316-317: "Seznam vložený na lanžhotském MNV uvádí 54 jmen, seznam v Hedoníně, kam byly tělesné pozůstatky některých z nich převezeny, již obsahuje 71 jmen. Ve jmenovaném seznamu zpracovaném v r. 1956 za tehdejší okres Břeclav je uvedeno rovněž 54 jmen. V Zampach uvádí v práci "Směr Brno" /Brno 1975/ 232 padlých sovětských vojáků; K. Horák v publikaci "Rudá armáda na Břeclavsku" píše: "Reshodně jich bylo víc než 2 000". J. Špička předkládá jednoznačně 238 padlých sovětských vojáků /"Padlí, abychom mohli žít", Hedonín 1975/; V. Poša odhaduje jejich počet na 2-3 tisíce /Brno, 1965/. V monografii "Břeclav, Dějiny města" je udán počet 1 500 padlých rudoarmějců".

Může čtenář knihy z reálně-socialistické edice "Vlastivědná knihovna Moravská" očekávat ve vědeckém aparátu k textu více přesnosti? Týden bojů o Lanžhot v počátku dubna 1945 se přece neodehrál v tak vzdálené době, že je jako u středověkých kronikářů možné tápat v počtech padlých od desítek přes stovky po tisíce!

Jen jedno je z reálně-socialistické knihy nepochybné: ačkoliv Němci bránili pevnostní oblast chráněnou nejen moderním ženiijním systémem, ale i uměle zaplavenou plochou "v šíři pěti kilometrů", kryti zdmi i tanky a "raketometry" atd., padlo jich víc než dobytých. V textu je uvedeno u wehrmachtu "čtyřicet těžkých tanků" a "skoro pět tisíc německých vojáků". Z tohoto množství jich padlo u Lanžhota "okolo tři tisíce", zatím co sovětských vojáků, útočících "pouze pěšky" a "jenom po náspu", padlo dle historických údajů známých v ČSSR buď 54, nebo 238 či "více než 2 000", ale vždy méně než Němců ... To je zajímavý ideový poznatek z podobných počtů plynoucích: obránci při sebelepší bojové a přírodní ochraně mají více padlých než dobyvatelé! Ve válkách 20. století je možné očekávat ve vztahu k lidem jakoukoliv manipulaci s mrtvými: ale proč i o těch několika skupinách Židů v polích za Břeclaví v zádopě míru neuvádí kniha věrohodné údaje? A to si všímá pouze jedné "z těchto skupin", kde Židé sami sebe v telegramu spočítali na 65 osob. Při zmínce o jejich evakuaci z polí je obezřetně uváděn počet "asi" 61 židovských občanů... Znamená ten údaj v knize současné, že během tří týdnů z konce roku 1938 zemřeli zimou a hladem - z oné historicky sledované skupiny - čtyři Židé?

Co k tomu otazníku dodávat? V Československu? Uprostřed Střední Evropy: Snad jenom to, o čem - autorský kolektiv knihy - mlčí. Na omluvu československých občanů v Lanžhotě, z podzimu 1938, ano, na jejich civilizační omluvu vůči mrtvým Židům na katastru obce, nebylo nutné vpisovat nenávisť místních Čechů vůči Židům /už z konce 19. století/. Stačilo vzpomenout si na rozhodnutí československé vlády /v londýnském exilu/, která v září 1939 vyhlásila Německu válku se zpětným datem 18. 9. 1938! Tu potom smrt Židů hladem a zimou v polích za Břeclaví zavímili Němci, kteří je z obsazené Břeclavi jako československé občany vyhnali: Češi z Lanžhota věděli, že se v tomto případě jedná o válečný akt a smrt židovských spoluobčanů může být přičtena k tíži výhradně mocnosti, s níž už byli ve válečném stavu: že o tomto skutečném vyhlášení války od 18. září 1938 /mezi Československem a Německem/ v říjnu a listopadu 1938 ještě nikde na celé zeměkouli nevěděl? Co te mění na faktu, že Češi a Němci se již podle tohoto právního stavu chovali? Proto byli Židé evakuováni do sběrného /už válečného/ tábora v Ivančicích: a ne snad do velkoměst Prahy, Brna, Ostravy, kde by se s původním židovským obyvatelstvem ještě mírově smísili. Ano, válka, jejíž vyhlášení lze práveplatným aktem posuzovat v čase, má svou hrásyplnou logiku. V takové tradici Střední Evropy - v tradici antisemitismu, v tradici vedení nevyhlášených válek - nelze pokračovat. Ani na katastru sobemenší obce této oblasti, už s pouhé úcty k mrtvým, s pouhé úcty k jejich nevinosti.

P L A M I E N K Y

/besednica/

Som, teda píšem, čo znamená, že kradnem /slová/ a klamem /slovami/ ako u nás každý, ale to sa stáva, veď aj Arthur Rimbaud použil niekoľko mojich obrazov: O /be/láskavý lašer tvojho pohľadu, čakám t'a kdekol'vek na svete. Ó, krutá a tajomne krásna mnohorakosť všetkých slov a všetkých žien - len preto pokračuje živá nepretr/žitosť/ života. Kto ju zahatá?

Literárny týždenník ako reprezentatívny zväzový orgán otvára svoje stránky všetkým členom. Od samého začiatku sa musí snažiť nepodľahnúť tlakom jednotlivcov či skupiniek, ktoré by chceli presadzovať len svoje súkromné ciele a zámery bez ohľadu na záujmy celku" /Ján Solovič v programovom úvodníku 1. čísla Literárneho týždenníka 21.9.1988/. Aké skupinky, akí jednotlivci? /spisovateľ väčšinou býva jednotlivec/, keď šéfredaktor časopisu Vincent Šabík veľmi dobre vie na ďalšej strane: "Vychádzam z predpokladu, podľa ktorého báza členskej základne zväzu a súčasnej literatúry a literárnej kritiky je do značnej miery homogénna: homogénnosť do veľkej miery charakterizuje naše duchovné a spoločenské pomery..." - ďalej neviem, lebo /a nielen preto/ som si do tých novín zabalil klobásu do roboty, nech. Vesmír, ženy, literatúra - to všetko je rozličné a pestré, členité, pluralistické, protirečivé. Iba Slovensko je homogénne.

Keby som bol homogénny slovenský spisovateľ a nie jednotlivec, resp. skupinka, nemohlo by sa stať, čo sa /mi/ stalo. Keď bola v Prahe v predposlednú augustovú nedeľu /akási/ demonštrácia za slobodu a pravdivosť života, vracal som sa práve za nautického súmraku z vinohradníckej chyžky domov /domov?/. Na križných /mojich?/ cestách sa prihodila čudná vec. Chcel som sa učesať, zhorel mi hrebeň. Stretol som gul'ový blesk starého otca Jána. Fialový /akoby/ balónik s priemerom dvadsať - tridsať centimetrov sa vznášal predomnou po Viničnej ceste, vyhýbal sa stromom, múrom, komínom, len môjho pleca sa jemne dotkol, až som spadol. Spadol som na chrbát si položiť cestu-necestu, kamene a blato. Cesta si ma našla - alebo ja ju? Ako teraz na pleciah unesiem celú cestu? Ktože ma jej zbaví? Potom som vstal, kráčajúc za bleskom, veď sme z rodiny. Žiaril

dopredu ako Mojžišov horiaci ker u Chagalla, ako horiaci benzín na Janovi Palachovi, ako horiaci alkohol žiariaci mi práve z dutín telesných všetkých, zapálený tým /zá/bleskom. Viedol ma príšerným šerom až do kostola /dávno vyprázdnenému/, k organu. Tam gul'a spl'asla, stratila sa.

Neviem, ako som trafil do kl'účovej diery dverí, no kontakty lampy do zásuvky už nedostanem, hracu skriňu len nahmatám, ani neviem, kde sú klávesy v tej tme, len sedím. Odrazu organ začne hrať. Hral sám! Mám na to hodnoverných svedkov: v prvej lavici sedela Liliana, iskrička moja, v kúte stál Platón, filozof. Bioelektrické prúdy mozgu?, atmosferická elektrina z blesku probudila elektromagnety na ventiloch píšť'al?, telekinéza pohla klávesami? Ten veľký nástroj ryčal, ten obor kvílil, ako keď som bol /šťastné/ dieťa. Nad zmárenými dvadsiatimi rokmi /mojimi/ normalizovanými? /Nad genocídou najmä humanitnej a najmä českej inteligencie?/ Veď som žil! Žijem. Jestvujem! /z fantastického platu 1550 plus 120 korún za úpratovanie predajne mesačne plus - ako rukojemník svojich detí - rodinné prídavky, čo nikdy nikomu, ani len Liliane zvedavej, od hanby neprezradím/. Alebo skučal ten veľikán nad invariantnosťou, asymetriou, anizotropiou toku časovej strely vpred vo vzťahu k Big Bangu? A možno to všetko bola len prostá moja clivota zo slivoty, clivovica /slovenská/ od slivovice, ktožehovie...

Na druhý deň Liliane violovlasej, opäť stretnutej, stretnutejšej ma pri trafike na námestí /kdekoľvek na svete t'a čakám/, hovorím: Jesienka má farbu tvojich očných /nočných/ tieňov a perí, namiesto nechťov na rukách i nohách moje ametysty - a plnú náruč novín a časopisov st'aby kvetov jedovatých plamienok jesienok /česky ocún/. Ale čítala si už Danteho Očistec, Poučenie z krízového vývoja a Literárny týždenník? A ona, nežná, že... /nepoviem/. Alebo aspoň moju malú knižku? Vraj čítala. Teda mi povedz, l'stívá, čo je na desiatej strane uprostred. A ona, Liliana vrtošivá, začne vám /re/citovať: Hl'a, na tol'ko zimy - len plamienok /lásky/. A predsa, a predsa. Ak máme plamienok, potom práve zima je to, na čom už nezáleží. Moja duša horí malým fialovkastým plameňom; aby som nezhořel, hasím ho plačom nad bezmocnosťou slz. Píšem, teda som.

Tá spústa pustoty, spustená na dušu! V krčme Ametyst sa chlapi rozhodli, že nebudú hrať hazardné hry ani piť štátotvorný al-

kohol, radšej tvoriť /miesto konzumu/ duchovno. Hrali sa na defínície. Flásku džinu som vyhral ja /v spolupráci s drevorubačom z osady Uhliská/ maximou: Samota je temer totálna absencia nie komunikovania, ale porozumenia /lásky/. Potom sme sa pobili.

Zo zamestnania prídem domov, odopnem si obojok, reťaz vyčistím a zavesím na klinec, aby bola ráno o siedmej nula nula v poriadku a dobre použiteľná, ak príde kontrola z podnikového riaditeľstva /som ich súkromý majetok a výrobný nástroj/, a vyberiem sa na cintorín pozrieť švagra, či je doma, akú má náladu, položiť mu na hrob /hrb/ aspoň jednu vetu namiesto kvetu; /k/vety sú drahé, kvety zlacneli, kvety zla cneli, zlačneli, čneli. Ak strašidlo sem-tam chodím - keby strašiť bolo koho. Položím ti /tu/ vetu Kráľovu, práve som ho stretol: ale všade pusto, smutno, kryptou sa stal svet ten celý, ešte mi stihol zahundrat básnik Ján Kráľ, preklisty a nerozvinutý, čo sa mohol stať Baudelaireom, súčasníkom. Na Slovensku? /nanajvýš tajomníkom zväzu spisovateľov/. Zmrzlé to slovo vyšlo z jeho vnútorných rán.

Buď rád, švagor, že máš aspoň veselý hrob, utešujem ho; Kráľovi sa aj ten stratil: fakt a apokryfická metafora zároveň. Po náhl'a sa klátivým krokom, ten Kráľ, s rozklátenou mysl'ou uteká na autobus do neďalekých Zlatých Moraviec s odchodom 20,08 hod. /ešte si ja skočím na pivo, potom fuk! do Pukanca/; skoro ľahostajne uteká ten Kráľ do mestečka, kde dlhé roky sa o ňom ani nevedelo, a by uvidel rozjarený buldozer, čo mu ide zbúrat dom: nenápadne som ja básnikovi do vrecka vopchal /on časopisy nečíta a nekupuje, len Rudé právo/ Literárny týždenník, to periodikum, o ktorom sa na ulici vraví, že je zatiaľ ani mrt' ani trt' /slovenské príslovie neznámeho významu/, teda Literárny týždenník č. 9 zo dňa 18.11.1988. "Dom, kde skončil Janko Kráľ, je pravdepodobne jedinou skutočne dokázanou pamiatkou na neho. Žil tu v dvornom krídle na pavlačí a zomrel na týfus na dvore. Celý objekt predstavuje autentické prostredie našej kultúrnej histórie... Zámer rúcať dom Janka Kráľa v Zlatých Moravciach je nezmyselný hazard aj z hľadiska urbanistického..." /architekt Igor Thurzo/.

Každá sa slza, odkiaľ vyšla, vracia, to som chcel ešte dopovedať zdanlivo mŕtvemu. A odchádzam. Je studený a vietor chladený, jak teploší ruka v ruke kráčame, najposlednejší pešiaci, z cintorína, kde /skoro/ všetci ležia a ležia /mi na duši/ a ležia podo

mnou a /občas/ aj na mne /st' a Liliana baživá/, nebežia, nebežia.
Bude mráz v noci, ametystový.

December 1988

Ivan Kadlečík
srdečne

116

NIEKOĽKO POZNÁMOK NAD
EXKLUZÍVNYM INTERVIEW
O NAŠEJ LENIVOSTI

"Môžem vám položiť súkromnú otázku?"

"Prosím," povedal vyšetrovateľ ŠTB, ukladajúc do zložiek moju svedeckú výpoveď.

"Čo si o tom myslíte vy?"

"O vašej výpovedi?"

"Nie, o tom manifeste Demokracia pre všetkých."

"Prečo?" otočil sa ku mne hrozivo, no ja som svoju zvedavosť pokojným tónom, v akom prebenla naša predchádzajúca beseda, ľahko doložil.

"Zaujímam ma váš názor, ako človeka, ktorý sa vecou zaoberá. Ale pochopiteľne, nemusíte mi odpovedať."

"No, pozrite, nie je to dobré," podvolil sa neochotne. "Keby tu všetci poriadne pracovali, vozili by sme sa všetci v šesťstotrinástkach. Všetkého by bolo dosť, a c to tu ide. Ale keď sa ľudia flákajú a plán sa plní na štyridsať percent? Treba riadnu kontrolu a nie takéto špekulácie."

"Ĥm."

Dávnejšie sa na pokračovanie snažím pochopiť a pomenovať podstatu nedorozumenia, do ktorého som sa narodil, v ktorom žijem, no v ktorom by som nerád i zomrel. Tým, že som smel nazrieť do kuchyne režimu a mohol aspoň pokukovať, ako sa parí z hrncov, som dnes lepšie v obraze. Vec sa má stručne takto: V tej kuchyni sa nenačáva na staré recepty, vadné suroviny a neschopného šéfa, ale na nás - stravníkov. Nechcú meňiť jedálny lístok, a že si z neho nevieme vybrať, to je náš problém. O tom, že by sme si varili sami, každý to, čo mu chutí, nechcú ani počuť.

Myšlienka, že práca je zmyslom života a jeho naplnením, je relatívne nová. Po dve tisícročia naši predkovia za naplnenie života považovali spasenie, záchranu nesmrteľnej duše a dúfali, že ich putovanie časným svetom bude pozitívne zhodnotené pred súdom Božím. Nežili preto, aby pracovali. Pracovali preto, aby prežili. Práca im bola nevyhnutnosťou, pretože však nevyhnutnosťou, konali ju dobre. Filológom a klasickým vzdelancom musela tá neobvyklá oslava práce kedysi znieť ošzvlášť podozrivo. Latinské slovo *l a b o r* totiž nie náhodou znamená okrem práce a pracovitosti i *u t r p e n i e*. Benediktovo "Ora et labore" /modli sa a pracuj/ rezervovalo pre prácu-utrpenie i duchovný rozmer obety, nesúcej kresťanove prosby k najvyššiemu. Práca ako utrpenie bola teda jednak pravdivá, jednak vznešená. Ale pracovať kvôli práci? Trpieť kvôli utrpeniu? Podivné, vraveli si asi.

Práca, vyvýšená na štátny ideál, zbavená spirituality i námahy, vykresľovaná ako hobby, no súčasne zaručená až k povinnosti je teda až plodom systému, ktorý má sám seba za najvyspelejší v dejinách. Takým systémom by totiž údajne nutne bol, keby v ňom ľudia - pracovali.

Nepracujú po prvé preto, lebo nesmú. Systémová obava zo sociálnej nerovnosti, z rozdielneho príjmu za rozdielne vynaloženú námahu, podnikavosť a intelekt, vedie v praxi k prenačlečovaniu silnejších, podnika-

vejších a inteligentnejších, než je žalostný priemer. Globálnym dôsledkom je skracovanie priemerného životného veku mužov v zemi, kde sa to s kolektivizáciou a znárodnením dotiahlo až k ideálu - v Československu.

Po druhé ľudia nepracujú preto, lebo nemusia. Minimálna zainteresovanosť na zisku spolu s centrálnym riadením hospodárstva a všetkého života, vytvára tolko nepracovných príležitostí, že k práci cnýba motív. Dobre je povedané, že tento typ socializmu je reálny. Nereálnemu sa tu skutočne nedarí. A nereálne je robiť, keď netreba.

Tretia príčina sa mi vidí hlavná. Ľudia nepracujú pre štát, ktorý ako ideál vnucuje prácu. Práca, ako ideál, jednoducho nefunguje. Iba v štátoch, ktorých ideálom je sloboda, či demokracia, sa pracovať oplatí.

Dnes už i lektori VUML prezrádzajú mimo katedru vyvoleným, čo ostatní vedia od začiatku, že totiž náš model hospodárenia k všeobecnej pracovitej nevedie, že nie v ľuďoch, ale v systéme je chyba. A medzi sebou si už možno prorocky šepkajú /možno ich preceňujem/, že všeobecná pracovitosť nevedie ešte sama o sebe k šťastiu. Tak ako ideálom motoristov nie je tá šesťstotrinásťka /veľa žerie, zle sa v meste parkuje a je škaredá/, tak ani analýza a kritika žalostného stavu spoločnosti nie je v očiach znechutených občanov zbytočnou špekuláciou. Nie je ťažké sa domyslieť, čoho symbolom je tu šesťstotrinásťka. Určite nie hmotnej prosperity. Takým symbolom je Mercedes, alebo aspoň UNO. Šesťstotrinásťka je symbolom panstva. Nie je snom toho, kto ju šoféruje, ale toho, kto sa v nej vezie. A v tomto bode prežitý rovnostársky folklór sľubuje čosi, čoho sa ani proletár nebojí. Všetci sa sctva kedy povezieme. Niektorí vždy budú musieť držať volant a umývať okná. Všetci sa ani voziť nechcú.

Nad lenivosťou národa sa zamýšľam podľa toho, kto mi o nej hovorí. Keď je to poctivý doktor, alebo pracovitý sochár, vtedy zahanbene uvažujem, ako lepšie vo svojej práci využiť čas. V súvislosti s tými, čo mi nedávno naznačovali, že by som mohol prísť o svoje zamestnanie, ma naopak napadá, že práve ten ich čas treba využiť lepšie: ponúknuť im nejakú slušnú a užitočnú prácu.

Ako pribúda mojej polemiky, bojím sa, že márnim čas. Veď všetko dávno vieme. Počul som, že dokonca i bývalý predseda vlády vraj demisiu podal listom zo Švajčiarska, kde čaká na azyl. Dôchodcom sa tu skutočne žije najťažšie, a tak tej zvesti verím. Moc, neschopná vzdať sa svojej moci, tu komicky naznačila, že ju ani nedokáže udržať. Uzatvoril sa bludný kruh, v ktorom sa režim stratil sám sebe túžiac po niečom, čo nechce - po práci.

Iné chcem od začiatku povedať, čo nemám za zbytočné: Práve tá nechuť k práci nie je, napodiv, všeobecná. Jestvujú tu ľudia, ktorí poctivo a ochotne pracujú. Niektorí dokonca s nadšením, alebo s láskou. Je to ne-logické? Inventúra ich motívov ukazuje, že nie. Práve v spoločnosti, ktorá oslavuje prácu v pokrokových víziách a panských snoch si ju v skutočnosti neváža, sa nutne vynímajú individualisti i spoločenstvá ľudí, ktorí v práci, ako konkrétnej službe konkrétnemu blížnemu, či v práci na záchrane toho, čo spoločnosť ničí, nachádzajú svoje poslanie. Práca v tomto zmysle má opäť očistnú, sebazáchovnú funkciu. Jej nutnosť nie je definovaná stimulmi prospechu, či zisku, no ani z druhej strany ako rozmar alebo zábava. Vyplýva z vedomia /či podvedomia/ mravnej zodpovednosti za stav sveta a spoločnosti, v ktorej žijeme. Opatrovanie bezvládných, alebo záchrana lužného lesa nie sú plodom nejakej ideologickej konštrukcie /a najmenej tej, čo nás otravuje/, sú tu posledným

prejavom slušného života. Takto teda uvažujem o lenivosti: Iba v spoločnosti, kde sa najprv presadí život, má práca zmysel.

Pracujme predovšetkým na tom, aby nenormálnou glorifikáciou prostriedku sa tu večne nezakrývala absencia cieľa. Skúsme sa dopracovať k vážnejšiemu ideálu, než aký sa tu zbabelo trpí. Osobne som, ako kresťan, za lásku k Bohu a bližnému a ako občan za pluralitnú demokraciu. Myslím, že sa to spolu znesie. A poponáhľajme sa, lebo sa i nám vysmejú vlastné /lenivé/ deti, alebo a to sa naozaj bojím domyslieť, sa budeme musieť za trest všetci voziť v šesťstotrinástkach.

Ludvík Vaculík: Srpnový prosinec
(fejeton)

Nastoupil jsem do tramvaje, vyndal ze šrajtofle jízdenku, procvakl ji ve strojku, sedl si a začal uvažovat o vánocích: měl bych se podívat po dárcích. Kolik mám u sebe peněz? Chtěl jsem to zjistit, a šrajtofle nikde! Vstal jsem a prohlížel okolí sedadla. Také mne je možno tak hloupě okrást? Ale nikdo se mě nedotkl! Asi jsem tašku strčil mimo kapsu někdo ji zdvihl a vystoupil. Opustil jsem na příští stanici tramvaj a na refýži se zas celý prohmatával. Měl jsem tam korun jen asi šedesát, ale všechny doklady. Něco takového se mi v životě nestalo. Žasl jsem nad tím a s posměchem chutnal svůj úlek a bezmoc. Co teď? Nevěřícně jsem se znovu šacoval - a nahmátl šrajtofli dole za podšívkou saka. Zkoprnělý jsem vlezl do přijíždějící tramvaje, ale bylo to nesprávné číslo, na příští zastávce jsem vystoupil.

Všem těmto šťastným okolnostem vděčím za to, že jsem na stanici uviděl muže, jenž si cosi huhlal. Já, změkklý radostným obratem, popošel jsem k němu. "Co to říkáte?" zeptal jsem se. "Zasraní Češi, špinaví," pravil česky, byl to tedy Moravan nebo Slezan. Nadávka mě překvapila, že byla veřejná, a stačil jsem si uvědomit, že obsahem mi vyhovuje. "Proč to pravíte?" zeptal jsem se. "Co je vám do toho!" osopil se muž. "No, já také nejsem Čech," vysvětlil jsem. Tu ten muž, asi padesátiletý, přišel blíž a pravil: "Tak oni ohlásí, že začnou prodávat čtrnáctého. Já sem přijedu, a oni mi řeknou, že až patnáctého. Přijedu zas, a co? Oni mají sanitární den. Prasata!" odplívl si. Řekl jsem: "To je ale u Čechů úplně běžné. Žiju mezi nimi čtyřicet let. A na tomto charakteru stojí tento režim." Muž pravil zničeně: "Ale povězte, jak dlouho toto chce ještě trvat?" Neodpověděl jsem, protože nevím.

Milan Šimečka soudí, že ve skutečnosti je tomu už konec: Biřkova demise je dalším znamením. A přestávají rušit Svobodnou Evropu. Brzo nás prý začnou vydávat, budeme cestovat, přednášet... Měli bychom něco založit: vydavatelské družstvo, klub... Jsou to sice všecko dobré zvuky, ale já ostávám při nich chladným jak při nějakém sportovním vítězství. Samozřejmě, slibuji si od toho cosi: rozproudí se široké dění, lidí je dost, a já se budu moci stáhnout z veřejného prostranství, na jehož okraji jaksí povinně posunkuju, a být, čím se mi ještě zalíbí; pokud se tím také uživím.

Tuto otázku - "Co dělat, já" - jsem si znovu dal, když se na Škroupově plácku konala povolená manifestace opozičních skupin za lidská práva. Je to významná událost, říkal jsem si, ale já se musím polepšit a zvyknout si, že se ke všemu nemusím ozývat. Myšlenky a potřeby si už nacházejí lidé mladší a nevinnější. Svět nebude můj!

Ale nerad se zabývám otázkou, čím bude a kdo si u nás dobudě největšího vlivu na něj. Vidím možné hrůzy výroby, obchodu a dopravy. Bojím se plevele časopisů plných inzerátů. Nenávidím světla vytlačující z města zbytky noční tmy. Už zuřím nad planýrujícím přílivem turistů sem a nad ohlupující bezcennou turistikou ven. Předem se pošklebuju nesmyslnému výtvarnu z ješitností i té příští, pod světlem slunka zbytečné svobodě projevu a shromáždování kdejakého dreku. Bojím se prostě, ale pak si uvědomím, že mne už asi nezastihne, toho času, kdy nejsvobodnější budou zas jako dnes hlupáci a chytráci, jenže na rozdíl od dneška se proti tomu nebude moci bojovat za svobodu, protože to bude přeci ona! Jak dnešní podzemníci postoupí blíž k "establišmentu", který umolousají, aniž ho zušlechtí, a za nimi nastoupí další, ještě nedbalejší kritika, a tak dále a dále a níže. - Tak toto, to přijde samo, i beze mne na Škroupově plácku. Proto jsem tam nebyl.

Je mi té naší zdochýňající diktatury i líto: že se nepodařilo využít jí k nějakému dobru, na něž se moudrý člověk ani nemá lídu ptát: například zakázat na vesnici topit uhlím. Ale ona neměla už v sobě nic dobrého z prvotních inspirací revoluce, na nichž se mezi nás vloudila. Neujaly se, hledme, ani kolektivní domy, jejichž obyvatelé, samí pokrokaři, měli své drobné domácí starosti, například praní prádla, nechávat někomu nižšímu, kdo jistě celý den rád pere pro celý koldům. Pohleďte na domy v "socialistické péči" nebo na všeobecnou svobodu bádání. Nic se tu nerýsuje z nového lepšího člověka, jen ten starý se ještě zkazil; jak já jsem zlý, tak jsem dřív také nebýval. - Nemluvě o zákonné pracovní době.

Krom toho žasnu nad jednou věcí, žasnu a skoro nevěřím: Tak jestliže ono to celé, ten převrat a změna, se po smrtících letech a otravných desetiletích odehraje prostě výměnou určitého počtu osob a změnou chování dalších, jestliže tedy celé to temno a násilí stály jen na tom, že nikoli Štrougal či Biľak tak pozdě, nýbrž už Gottwald zavčasu nepodal demisi a že dědek Nejedlý nešel náležitě do důchodu, je to potom jen důkaz naší obrovské smůly anebo toho, že jsme všichni byli jeden srostlý blbec. - Vím, co mi namítnete: že neberu v úvahu mezinárodní situaci tehdy a dnes. Ale beru, beru, jenže na ni pohrdám. Opravdu musejí národy být hadrem ve větrech velmocí? - Proto si říkám, co mě je do toho, a nejdu nikam. Ale pozor: není to správné! Co se pak zemětřesení v Arménii týče, s lítostí nad nespravedlivě postiženými viděl jsem okamžitě, že bylo malé a na nesprávném místě.

Za pár dní je konec srpnového roku. Byl rušný, ale ne tak zlý, jak jsme mohli čekat. Byl asi takový, jak jsme čekali.

(Prosinec 1988)

26

